

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Ozerova Stanislava

Bakalářská práce

Bunin v zrcadle pražské emigrační kritiky.

Vedoucí práce: doc. Mgr. Martin Putna, Dr.
Praha 2012/2013

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4.1.2013

.....
podpis

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. Mgr. Dr. Martinovi Putnovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah:

1. Úvod.	5
2. Historický kontext.	7
2.1. <i>Ruská emigrace první vlny.</i>	7
2.2. <i>Ruská akce a ruská emigrace v Československu.</i>	9
3. I. A. Bunin - život a tvorba.	11
3.1. <i>Biografie</i>	11
3.2. <i>Modernista nebo tradicionalista? Hlavní motivy tvorby.</i>	14
4. Krátké biografie kritiků.	19
4.1. <i>A. Bem.</i>	19
4.2. <i>M. Slonim.</i>	20
5. Emigrantský tisk.	22
5.1. <i>Pražská „Volja Rossii“.</i>	23
5.2. <i>Berlínský „Rul“.</i>	25
5.3. <i>Ostátní časopisy.</i>	26
6. Kritické eseje.	28
6.1. <i>M. Slonim</i>	28
6.2. <i>A. Bem</i>	34
7. Závěr.	38
Seznam použité literatury	42
Příloha (Dílo I. A. Bunina se seznamem českých vydání)	44

1. Úvod.

Ve své bakalářské práci se budu zabývat ruským spisovatelem I. A. Buninem. Kritika nazývala Bunina „posledním klasikem“ ruské literatury, „pěvcem šlechtických hnízd“ i pokračovatelem linie Turgeněv-Čechov, nemůžeme ho však zařadit do žádného určitého literárního směru (v jeho tvorbě najdeme jak impresionistické, tak modernistické a realistické prvky). Spisovatel tvořil na přelomu 19. a 20. století. Ještě během svého života byl zařazen do linie klasiků. Jako první ruský spisovatel dostal Nobelovou cenu za literaturu. „Čechov ve svém dopise napsal: „Buninovi musíte vyřídit, aby nepřestával psát, z něho se stane velký spisovatel“.¹ Jeho literární talent obdivoval i sám Lev Tolstoj nebo Maxim Gorkij. Nehledě na tyto okolnosti Bunin zůstává v zahraničí i v Česku málo známým spisovatelem, svou největší popularitu za hranicemi Ruska získal především sborníkem novel „Temné aleje lásky“.

Za svého života Bunin neměl velké potíže s cenzurou (každé nakladatelství si pokládalo za čest vydávat spisy akademika a „posledního klasika“), ve své vlasti však po roce 1928 nebyl vydáván třicet let. „V roce 1927 byl v Sovětském svazu přijat zákon, který zakazoval vydávat všechny spisy autorů, kteří emigrovali, bez ohledu na jejich obsah“.² V 60. letech byl v SSSR vydán román „Život Alexeje Arseňjeva“ a některé novely, ale spisy byly důkladně přepracovány a některé části z nich byly odstraněny. Až od 80. let se Buninova tvorba začíná postupně vracet k ruským čtenářům. Začíná být také důkladněji analyzována a rozebírána literárními kritiky a literárními historiky. Buninova tvorba je důležitá i z hlediska zkoumání fenoménu kultury ruské emigrace, konkrétně emigrace první vlny po revoluci roku 1917.

Cílem této bakalářské práce je popsat, jaký obraz získal spisovatel a jeho tvorba v ruské emigrační kritice, a to konkrétně v kritice pražské. O Buninovi je napsáno hodně prací, ale většina z nich se zabývá bezprostředně tvorbou spisovatele, analýzou různých motivů, které se u něj vyskytují, atd. Obraz Bunina v kritice je novou a neprozkoumanou problematikou, a to nejen v českém prostředí. Téma je zajímavé a důležité jak pro rozšíření poznatků o Buninově tvorbě, tak i v kontextu zkoumání emigrantského tisku obecně.

¹ Бабореко, А. К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004, str. 89. Překlad autora

² Блюм, А., Из бунинских разысканий Бунина in И. А. Бунин: Pro et contra, Аверин, Б. В., Риникер, Д., Степанов, К. В., (eds.), Издательство Русского Христианского гуманитарного института, Санкт – Петербург, 2001, str. od 625 do 683. Překlad autora

Vybrala jsem si pražskou kritiku kvůli zvláštnímu postavení ruské emigrace v Československu spojenému s tzv. „ruskou akcí“, o kterém se píše v druhé kapitole. Výklad se soustředí na kritiky dvou významných představitelů ruské emigrace v Československu: Alfreda Ljudvugoviče Bema a Marka Lvoviče Slonima. I když Bem žil po přestěhování z Varšavy v roce 1922 až do konce svého života v Praze, většinu jeho článků najdeme v berlínském deníku „Rul“³ a ve varšavské „Molvě“, a proto budu k těmto časopisům ve své práci odkazovat. Během zkoumání jsem ovšem našla Bemovy články i v pražském literárně-uměleckém časopise „Svojimi putjami“ a „České Slovo“. Co se týče Slonima, dominoval v eserské „Volje Rossii“, časopise, který měl nejenom největší náklady v Praze, ale také tvořil spolu s berlínským časopisem „Rul“ a pařížským časopisem „Poslednie novosti“ trojici hlavních³ emigrantských časopisů.

Má základní hypotéza spočívá v tom, že Slonimovy články budou víc „zaujaté“ a negativní, nebudou Bunina v žádném případě „šetřit“, což je spojeno s jeho postoji a politickou angažovaností ve straně levicových eserů (sociálních demokratů). Jak popíšu v kapitole o Slonimovi, středem jeho zájmu je hledání nových směrů a mladých autorů, a to především z kruhu sovětských spisovatelů. Proto se domnívám, že by neměl věnovat Buninovi velkou pozornost. Bem je Slonimovým opakem, zabýval se klasickou literaturou, pro „Volju Rossii“ nepsal kvůli její přílišné levicovosti, vybral si časopis „Rul“, který byl pod vedením kadetů (konstitučních demokratů). To všechno musí svědčit o větší sympatii k Buninově tvorbě a možná i větší pozornosti k ní. Podrobněji popíšu zájmy a názory obou kritiků v kapitolách s jejich životopisy. O stranách eserů a kadetů a také o zaměření časopisů bude pojednáno v kapitole o emigrantském tisku.

Práce začíná popisem historického kontextu. Vysvětluje se zde fenomén ruské emigrace a posléze specifčnost emigrace v Československu. Dále pro lepší pochopení kontextu diskuze uvedeme Buninův životopis a pokusíme se popsat jeho tvorbu. Budou představeny hlavní motivy tvorby, základy jeho poetiky a filosofie. Pro větší přehlednost na konci práce také uvádíme soupis Buninových děl. Dále uvedeme krátké životopisy zkoumaných kritiků a popisy časopisů, pro které psali. Což je důležité pro celkovou představu o kriticích a jejich světonázorech. Jak jejich životní zkušenosti a politické názory ovlivňovaly jejich kritické soudy. V poslední kapitole přistoupíme bezprostředně ke kritickým

³ Suomela, J., *Zarubežnaja Rossija: idejno-političeskije vzgljady russkoj emigracii na stranicach russkoj jevropeskoj pressy v 1918-1940 gg.* Sankt-Peterburg: Kolo, 2004.

článkům, na konkrétních příkladech si ukážeme, co vlastně Bem a Slonim psali. V závěru porovnáme názory obou kritiků a zhodnotíme, nakolik správná byla původní hypotéza a jak velkou odezvu měla vůbec Buninova tvorba v kritice pražské emigrace.

Pro svou práci jsem používala především ruskou sekundární literaturu, protože hledání českých analogií působí určité potíže. V čerpání informací o Buninovi, jeho životě a tvorbě jsem se opírala především o práce A.K. Baborenka, O. N. Michajlova, I. A. Iljina, V. V. Lavrova. Co se týče českých pramenů, využila jsem spisy M. Drozdy, J. Katony. Velkou pomocí při napsání práce byla také antologie I.A. Bunin: Pro et Contra, která dává názorný přehled o Buninově tvorbě. Pro čerpání informací o emigraci a emigrantském tisku jsem se opírala o spisy J. Vacka, J. Suomely, nový sborník Babky a Zolotareva z roku 2012 o československé emigraci. Pro vyhledání pramenů (emigrantských periodik) jsem využila archiv Slovanské knihovny v Praze, bez kterého by tato práce byla nerealizovatelná. Bemovy eseje, poznámky a komentáře vydávané pod společným názvem „Pis'ma o literature“ („Dopisy o literatuře) v novinách „Rul“, „Molva“ a „Meč“ byly vydány ve stejnojmenném sborníku na základě fondů Slovanské knihovny a Literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze, což velice usnadňuje jejich vyhledávání pro badatele.

2. Historický kontext.

2.1. Ruská emigrace první vlny.

Konec 19. a začátek 20. století byly pro Rusko obdobím obrovského převratu a přelomu, tři revoluce a tři války měly významný vliv na životy a osudy ruské inteligence. Po revoluci roku 1917 začali obyvatelé ruských zemí postupně odcházet ze svých domovů. Nejprve odcházeli lidé z míst, která měli pod kontrolou bolševici, do vzdálenějších oblastí. Do zahraničí se emigrace uchýlila teprve později. Ovšem již v letech 1918-1921 dosáhla emigrace ruského obyvatelstva do zahraničí takových rozměrů, že pozdější historikové budou mluvit o takovémto fenoménu jako o „Rusku mimo Rusko“ („Zarubežnaja Rossija“, „Russia Abroad“, „Russland anderseits der Grenzen“)⁴. Byla to první vlna ruské emigrace. Druhá vlna emigrace se odehrála během druhé světové války. Třetí etapou emigrace byla povalečná vlna odpůrců sovětského režimu.

⁴ Vacek, J., Hlasy vyhnaných: periodický tisk emigrace ze sovětského Ruska (1918-1945), 1. vyd., Praha:Národní knihovna České Republiky-Slovanská knihovna, 2009, str. 13

První vlna emigrace v roce 1917 mířila do Finska, které v prosinci roku 1917 dosáhlo nezávislosti.⁵ „Mohutná vlna uprchlíků se zvedla koncem roku 1918 po evakuaci německých vojsk z Ukrajiny, Běloruska a Krymu. Mnoho obyvatel z Povolží a Sibiře odešlo v letech 1918-1919 po zhroucení Kolčakovy armády do Číny, především do Charbinu, odkud se později řada z nich dostala do Spojených Států amerických. Příslušníci Dobrovolnické armády Antona I. Děnikina a Pjotra N. Vrangela a její civilní přívrženci odpluli v listopadu 1920 z jihoruských přístavů do Turecka a Řecka“.⁶ Cařihrad se stal velkou přestupní stanicí, ale turecká vláda, a ostatně ani obyvatelstvo, nechovala k emigrantům příliš přátelský vztah, a proto větší skupina emigrantů odjíždí někam dál, především do Evropy. Později vzniká několik center ruské emigrace, kterými byly v první řadě Bělehrad, Sofie, Praha, Berlín. Po měnové reformě se Berlín stává pro emigranty příliš drahým městem, takže se hodně lidí přesouvá do Francie, do Paříže, kde byl život levnější. Po vyhlášení Sovětského státu se emigrace obohacovala jen díky sovětským občanům, kteří dostali povolení cestovat do ciziny, ale domů se již vracet nechtěli. Geografie ruské emigrace se nesoustředila pouze v Evropě, ale také v Asii (především čínský Charbin), Austrálii, Severní a Jižní Americe (velká skupina emigrantů v Argentině) i v Africe (např. Egypt).

Emigrace byla stejně jako obyvatelstvo Ruska různorodá jak z hlediska etnického původu, tak z hlediska sociálního a občanského postavení, emigraci tedy tvořili výhradně představitelé inteligence. Byl to celý „stát“ mimo stát, i když není pochyb, že úroveň vzdělání u příslušníků emigrace byla vyšší než průměrná úroveň vzdělanosti v Rusku. „Hodně lidí mělo vysokoškolské vzdělání, 75% dosáhlo středoškolského vzdělání“⁷.

Tato velká emigrantská společnost nebyla uvnitř jednotná. Emigraci stejně jako obyvatelstvo předrevolučního a revolučního Ruska rozdělovaly různé politické a společenské postoje jejich příslušníků, různé názory ohledně budoucnosti Sovětského Ruska. K emigrantům například nepatřili jen bělokvardějci a jejich stoupenci.

⁵ Suomela, J., Zaruběžnaja Rossija: Idějno-političeskije vzgljady ruskovoj emigracii na stranicach ruskovoj evropejskoj pressi v 1918-1940gg., Sankt-Peterburg: Izdatelskij dom „Kolo“, 2004, str. 33. Překlad autora

⁶ Vacek, J., Hlasy vyhnaných: periodický tisk emigrace ze sovětského Ruska (1918-1945), 1. vyd., Praha: Národní knihovna České Republiky-Slovanská knihovna, 2009, str. 13

⁷ Putna M. C., Rusko mimo Rusko: dějiny a kultura ruské emigrace 1917-1991, 1. díl, Brno: Petrov, 1993, str. 18

O jak velké skupině emigrantů je vlastně řeč? Je jí tak velký význam přiřazován právem? I sami příslušníci emigrace si byli jistí, že její rozměry jsou záměrně navyšovány příslušníky „bílého Ruska“, „opory monarchismu“, ale také bývalými esery, demokratickými a umírněně socialistickými politiky. „Údaje kolísají od jednoho do tří miliónů. Nejpodrobnější a zároveň nejnižší údaje uvádí historik emigrace Petr Kovalevskij (a sám dodává, že jsou podhodnocené): celkem jeden milión, z toho Francie 150 000, Belgie 7000, Německo 100 000, Británie i s koloniemi 4000, Bulharsko 20 000, Jugoslávie 30 000, Československo 25 000, Polsko 50 000, Estonsko 16 000, Finsko 14 000, Lotyšsko 9000 atd.“⁸.

2.2. Ruská akce a ruská emigrace v Československu.

V tomto oddíle se zaměříme na to, jak vypadal život ruské emigrace v Československu. Jaké specifické podmínky spojené s tzv. Ruskou akcí měli emigranti v Československu a jaký vliv to mělo na celkový charakter místní emigrace.

V Československu pro emigraci vznikly obzvlášť příznivé podmínky spojené s tzv. Ruskou akcí. Na organizaci Ruské akce se podíleli předseda první československé vlády Karel Kramář, prezident Tomáš Garrigue Masaryk, ministr zahraničních věcí Edvard Beneš a jeho zástupce Václav Girska. Masaryk měl za cíl připravit novou inteligenci z řady emigrantů, která se měla stát základnou nového demokratického Ruska. Kramář také věřil, že vedoucí místo v rozvoji a obnovení Ruska bude mít emigrace. Masaryk a Kramář byli ovlivněni pro svou dobu charakteristickými ideami panslavismu a rusofilie. Ale nehledě na společnou ideu pomoci ruským emigrantům se názory Masaryka a Kramáře, jak to popsal ve svém článku⁹ R. Vlček, v některých, a to docela podstatných věcech lišily. Kramář například odmítal jakékoliv styky a diplomatické vztahy se Sovětským Ruskem. Věřil, že emigrace brzo ovládne Rusko a přemění je v demokratický stát. Kramář odsuzoval i financování Ruské akce, obviňoval ho z politické předpojatosti. Různě pojímali politikové i to, jak má být v budoucnu Rusko politicky uspořádáno. Zatímco Masaryk kladl důraz na demokratizaci země, Kramář se domníval, že nejlepším státním zřízením pro Rusko bude konstituční

⁸ Putna M. C., Rusko mimo Rusko: dějiny a kultura ruské emigrace 1917-1991, 1. díl, Brno: Petrov, 1993, str. 20

⁹ Vlček, R., Porovnání stanoviska T.G. Masaryka a K. Kramáře. Rozdílné chápání pomoci ruským emigrantům *in* Russkaja akcia pomošči v Čechoslovakii: istorija, značeniije, nasledije., Babka, L., Zolotarev, I.(eds.), Praga: Nacionalnaja Biblioteka ČR, 2012, str. 19-29.

monarchie. Masaryk nevěřil, že Rusko bude v budoucnu pomáhat v osvobození ostatních malých slovanských národů. Kramáře s Ruskem spojoval také fakt, že měl ruskou manželku, Naděždu Abrikosovou. Spolu s manželkou aktivně pomáhal ruským studentům během prvních měsíců jejich studia (zorientovat se v novém prostředí, dostat možnost studovat na univerzitách, pomoc s pracovním zařazením).

I když značnou část československé emigrace tvořili zemědělství pracovníci (kteří se přestěhovali z Balkánu a Turecka, především velký počet kozáků), hlavní úlohou akce bylo učinit Československo a především Prahu centrem ruské emigrantské inteligence, a to především vědecké a univerzitní, udělat z Prahy akademické centrum emigrace. To znamená, že československá vláda sledovala jak svoje zájmy (zvětšit počet pracovních sil v zemědělství), tak zájmy inteligence z řad emigrantů. Ruská akce měla za cíl zajistit ruským studentům podmínky pro studium a poskytnout vědcům a profesorům podmínky pro jejich pracovní činnost. Praha se v důsledku této akce stane během meziválečného období skutečným těžištěm školství a vědy. Bylo tady zřízeno množství univerzit pro ruské studenty a lektory (např. Ruská právnická fakulta, Ruský pedagogický institut J.A. Komenského, Ruský zemědělský institut, Obchodní institut atd.), ruská gymnázia, knihovny, ruský zahraniční historický archiv (jehož sbírka se v současné době stala součástí fondu Slovanské knihovny v Praze), ruská školka. V Praze měl sídlo Svaz ruských akademických organizací v zahraničí, který měl celosvětovou působnost. Studenti dostávali stipendia, možnost ubytování na kolejích, možnost budoucího pracovního uplatnění. Stejně tak i pro vědce byla zřízena nejen finanční podpora, ale i pomoc s ubytováním, snaha pomoci se vypořádat s „kulturním šokem“. Politikou československé vlády byla na rozdíl od jiných států, kam ruští emigranti zamířili, demilitarizace a depolitizace emigrace, nejpohodlnější asimilace emigrantů s místní kulturou. Úlohou Ruské akce bylo připravit pro budoucí Rusko odborníky v nejrůznějších směrech (jak na poli vědy a kultury, tak na poli národního hospodářství či např. práva).

I když se československá vláda snažila zůstat v otázce politického zaměření ruských emigrantů neutrální, stává se Praha jakýmsi centrem eserů. Bylo to spojeno s přesvědčením Masaryka a Kramáře, že se má emigrace během krátkého období vrátit do Ruska a eserí byli jedinou početnou stranou, která, jak se zdálo po Kronštadské vzpouře, byla schopná se postavit bolševikům. Eserská strana také získala největší počet hlasů v hlasování na konci roku 1917. Eserí měli mimo

jiné velkou popularitu mezi zemědělci, což bylo pro československou vládu také důležitým faktorem.

Československá vláda udělovala peněžní pomoc nejen emigrantům žijícím na území jejich státu, ale i mimo ně. Pravidelnou peněžní podporu od československé vlády po svém požadavku dostával například i sám Ivan Bunin.

Poté, co se v polovině 20. let stává zřejmým, že se brzký návrat domů a vítězství nad bolševickou politikou neuskuteční, začíná Ruská akce postupně zanikat a spolu s ní i Praha jako důležité akademické centrum emigrace. Pracovní trh Československa nemohl uživit tak velký počet lidí. Není ovšem pochyb, že Ruská akce pomohla velkému počtu emigrantů začlenit se do všedního života a pracovního trhu cizího státu.

3. I. A. Bunin - život a tvorba.

3.1. Biografie.

Ivan Alexejevič Bunin se narodil 10. října 1870 ve Voroněži v rodině zchudlého šlechtice. Jeho rod odvozuje svůj počátek od Simeona Bunkovského, který v 15. století odjel z Polska (nebo, jak tvrdí jiné prameny, z Litvy) k moskevskému velkoknížeti Vasilijovi Temnému. Baboreko¹⁰ uvádí, že s Buninovým rodokmenem je spojeno mnoho známých lidí, jak z oblastí umění, tak z oblasti při carské statní službě. Za nejslavnější jsou považováni básník a velikán ruského romantismu Vasilij Žukovskij a básnička Anna Buninová, (o kterých najdeme zmínky v románu „Život Alexeje Arseňjeva“).

Spisovatelův otec Alexej vlastnil nevelké jmění, o které navíc pro svou lehkovážnost záhy přišel. Roku 1883 se pak rodina přestěhovala z usedlosti ve vsi Butyrka do usedlosti Ozerki, zděděné matkou po babičce. V této usedlosti Bunin vyrůstal. Byla to „přírodní oáza, jakoby přímo stvořená pro turgeněvovské krajinomalby“.¹¹ Bunin měl dvě sestry (Marii a Alexandru) a dva bratry (Julije a Jevgenije). Ze všech sourozenců měl na Bunina do konce jeho života největší vliv bratr Julij – žurnalista a veřejný činitel, známý kvůli svým blízkým stykům s radikální revolučně-nacionalistickou organizací „Země a svoboda.“ V deseti letech byl Bunin přijat na gymnázium v Jelci, kde podle jeho slov „tři čtvrtiny toho, čemu

¹⁰ Baboreko, A., Bunin, Москва: Молодая гвардия 2004

¹¹ Novotný, V., Eseje o ruských spisovatelích, Praha: Cherm 2006, str. 132

se učili, byly nepotřebné a přednášelo se hloupě a suchopárně¹². Gymnázium spisovatel nedokončil.

Potom, co byl Bunin vyhozen z gymnázia, vrátil se do Ozerek. Bunin se přátelil s rolnickými dětmi, sbíral národní folklór, zajímal se o národní tradice a jazyk. Trávil hodně času sebevzděláváním – četl, studoval cizí jazyky atd. I později říkal, že ruský lid je neobyčejně nadaný a že „dialogy se starci mu poskytují přímo estetické potěšení“¹³.

V roce 1889 odešel z rodinné usedlosti a byl přijat jako žurnalista do novin v Orlu. V tomto období začíná jeho neustále cestování a živí se příležitostnými honoráři. V redakci novin se seznámil s Varvarou Paščenkovou (korektorkou), která se později stala prototypem Liky v jeho románu. Varvara byla dcerou jeleckého lékaře a bez ohledu na to, že spolu s Ivanem bydleli pět let, dává Varvara kvůli Buninově materiální situaci přednost Buninovu příteli Bibikovovi. Na rozdíl od románové postavy, kterou Varvara ztvárnila, žila ještě dlouho. Na konci roku 1891 byla vydána první sbírka Buninových básní.

V roce 1892 odjel Bunin z Orlu do Poltavy, kde se mu až za rok podařilo najít pro sebe místo knihovníka. V Poltavě se Bunin stal „tolstojovcem“ (jedním ze stoupců učení Lva Tolstého). Bunin se poprvé setkal se samotným Lvem Tolstým v roce 1894 a toto setkání ho ohromilo. Tolstoj sám navrhl Buninovi, aby se s „tolstojovci“ rozešel, ale ten až do konce svého života cítil k Tolstému sympatii jako k umělci. V roce 1895 se uskutečnilo ještě další z nejdůležitějších seznámení v jeho životě – seznámení s A. P. Čechovem. „S nikým ze spisovatelů jsem neměl takové vztahy jako s Čechovem“¹⁴. Bunin hodně cestoval po Rusku a po Ukrajině. Později napíše: „Následující roky mi již splývají v paměti – mnohá léta mých následujících cest se postupně stávají mou obyčejnou existencí“¹⁵. V tomto období skoro nic nepsal, jen se učil z knih a ze zážitků z cestování. Zabývá se překladatelskou činností. Je znám svými překlady poezie lorda Byrona a Longfellowovy Písně o Hiawathovi. Spolupracuje s tiskem v Oděse. Později se oženil s ředitelovou dcerou Annou Nikolajevnou Cakni. Ale jejich manželství nebylo dlouhé, již po dvou letech se rozešli, v tomto manželství se Buninovi narodil syn Nikolaj. V roce 1900 se Bunin poprvé vydal na své cesty po Evropě (přes Berlín do Paříže a do Vídně). V roce 1903 cestoval do Turecka, strávil jeden měsíc

¹² Бабореко, А., Бунин, Москва: Молодая гвардия 2004, стр. 14. Překlad autora

¹³ Тамтѣж, стр. 224. Překlad autora

¹⁴ Бабореко, А., Бунин, Москва: Молодая гвардия 2004, стр. 80, Překlad autora

¹⁵ Тамтѣж, стр. 57. Překlad autora

v Konstantinopoli, ze slov jeho manželky Muromcové to byla jedna z jeho nejdůležitějších cest, která měla vliv na Buninovu pozdější tvorbu, a to především z duchovního hlediska.

V roce 1903 byla básníkovi udělena Puškinova cena. Poté se rozhodne věnovat výhradně literatuře.

Se svou druhou manželkou, Věrou Nikolajevnou Muremcovou, se seznámí již po revoluci roku 1905. Ve stejnou dobu poprvé navštívil „Tělešovské středy“, seskupení neorealistickeých prozaiků. Bylo to pro spisovatele těžké období, zemřel jeho blízký přítel Čechov, umřel jeho syn Kolja a později i jeho rodiče. S Věrou Nikolajevnou se stýkali téměř každý den a jejich vztah vydržel 46 let, oženili se však až v roce 1922 v Paříži, protože rozvod s první manželkou nebyl dokončen. Krátce po seznámení pár společně procestoval Blízky východ i severní Afriku, spisovatel byl ohromen „hřbitovy civilizací“.

V roce 1910 vydal svou velmi dobře známou novelu *Vesnice*, „bezútěšný a neodvratný epitaf nad zanikajícím občinovým Ruskem“¹⁶.

Cestoval do Indie a na Cejlon, kde studoval buddhismus a taoismus, a tato náboženství ovlivnila jeho světonázor a vztah k novodobé společnosti.

V roce 1913 se slavilo 25. výročí Buninovy literární kariéry. Ve své řeči Bunin ostře kritizoval modernistické směry v literatuře (dekadenty, akméisty, futuristy atd.). Stejně tak pro jiné spisovatele „nové epochy“ byl Bunin jen ozvěnou odcházející doby, spisovatelem se zastaralými názory a ideály šlechtické Rusi.

Revoluci Bunin prožíval bolestivě a do konce života ji nepřijal. Až do poslední chvíle, když už nebyla žádná naděje, nechtěl, ale musel opustit vlast a nakonec společně s manželkou odjíždí nejdřív do Oděsy a odtud v roce 1920 přes Turecko a Bulharsko do Paříže. Bunin měl v emigraci zvláštní postavení, byl všeobecně pokládán za mimořádnou literární veličinu. Odjel už jako známý spisovatel. Od roku 1923 rodina spisovatele pravidelně odjíždí na léto do vily Belvedere v Grasse (Přimořské Alpy). V Grasse napsal Bunin svůj román *Život Alexeje Arseňjeva*, za který v roce 1933 získal Nobelovou cenu za literaturu. Jeho kandidatura na Nobelovou cenu byla podporována i zahraničními autory, například Thomasem Mannem nebo Romainem Rollandem. Peníze, které spisovatel dostal za Nobelovou cenu, poměrně rychle utratil, často pomáhal emigrantům, kteří se k němu v dopisech obraceli o pomoc.

¹⁶ Novotný, V., Eseje o ruských spisovatelích, Praha: Cherm 2006, str. 134

Pak vypukla druhá světová válka. Celou dobu italské a německé okupace Francie Buninovi strávili ve vile Jeannette o velké bídě a hladu, kde ukrývali lidi vystavované fašistickému pronásledování. Nacisty Bunin nenáviděl a když se začala válka s Ruskem, každý den napjatě sledoval novinky z fronty. Doufal ve vítězství Ruska. Během války byl stoprocentním patriotem, myslel jen na záchranu Ruska. Za války Bunin často přemýšlel o svém návratu do vlasti, ale zároveň chápal, že tam ho už nic nečeká, ve vzduchu byla atmosféra beznaděje. „Podíval jsem se na své zápisky o starém Rusku. Pořád přemýšlím, jak se mohu, budu-li ještě živý a zdravý, dostat do Ruska! Ale proč? Stáří těch, kdo se zachránili, hřbitov všeho, v čem jsem kdysi žil“.¹⁷ Nikdy se nechtěl vrátit do vlasti s pomocí zahraničních sil, kdyby Němci obsadili Moskvu, nepřežil by to¹⁸. Na podzim roku 1945 byl Bunin předvolán na sovětskou ambasádu v Paříži, kde mu nabízeli dvoutýdenní výlet do Moskvy, ale Bunin tento návrh nepřijal, cítil, že to byla past. Sovětská vláda opakovaně posílala do Paříže spisovatele Simonova, který by měl Bunina „přátelsky“ přesvědčit o návratu domů. V roce 1946 vychází nejslavnější Buninův sborník novel „Temné aleje lásky“, který spisovatel psal během temného období lásky a v práci nacházel jedinou záchranu od toho, co se dělo kolem.

Po válce se Buninův zdravotní stav zhoršuje, v roce 1950 leží v nemocnici. V posledních letech svého života Bunin pracoval nad svým archivem, znovu a znovu prováděl redakci svého kompletního souboru děl. 8. listopadu roku 1953 Bunin zemřel. Pohřben byl na ruském emigrantském hřbitově Sainte-Geneviève-des-Bois v Paříži.

3.2. Modernista nebo tradicionalista? Hlavní motivy tvorby.

Bunin je dosud často považován za autora krajně tradičního a konzervativního, a to i v kritické literatuře. Je znám i jako velký odpůrce všech moderních literárních proudů, které se ve velkém počtu objevovaly na začátku století. I když se zúčastňoval literárních schůzek, držel se tam osamoceně a činil to jen pro obeznámení. Ani sám Bunin nebyl mladými progresivními autory

¹⁷ Бабореко, А., Бунин, Москва: Молодая гвардия 2004, стр. 355, Překlad autora

¹⁸ Tamtéž.

milován, všude byl považován za tradicionalistu a autora výrazně klasického, jeho figura stála v literárním světě vně všelijakých seskupení osaměle.

Samozřejmě v Buninově próze můžeme najít mnoho klasických prvků vyprávění, které jsou typické pro literární styl Turgeněva, Tolstého nebo Gončarova. Ale ti kritici, kteří nás o tom přesvědčují, zároveň nechtějí ocenit postupný spisovatelův vývoj. My můžeme u Bunina najít takové prvky jako je melodičnost, sugesce či poetičnost a můžeme tvrdit, že je Bunin převzal právě u výše uvedených klasiků. A můžeme Bunina nazvat pokračovatelem této linie ruských spisovatelů 19. století. Ale najdeme v jeho tvorbě také hodně modernistických prvků, které sám autor bouřlivě odmítá.

V této kapitole se zaměříme právě na tyto „neklasické“ prvky Buninovy tvorby. „Problematika Buninova díla vzniká jako reakce na přechodnou dobu, kdy staré hodnoty, které on chce vědomě přenést do nové doby, už nejsou platné, a nové, které sám také hledá, se ještě nevytvořily. Jeho tvorba je mostem mezi dvěma velkými obdobími, ba mezi dvěma paradigmaty evropské kultury“.¹⁹ Zřejmě proto během života vždycky stál jakoby „na okraji“, tak i teď uvažování o jeho tvorbě tvoří jisté potíže. V tématice, filozofii a v poetice Buninovy prózy najdeme prvky, které ho sbližují jak s klasickým realismem, tak i s modernismem. Modernismus, jako historické období, které začalo na konci 19. století, je epochou radikálně odlišnou od předcházejícího období. „Tuto kulturní civilizační proměnu lze vidět jako velmi složitý proces, v němž dominuje přehodnocení role lidského subjektu a subjektivity, vztahu racionálního a iracionálního, vnějšího a vnitřního, veřejného a soukromého“.²⁰ Dochází k individualizaci člověka, k jeho izolaci od společenského života, osamocení. Člověk se cítí zoufale, ztrácí se smysl života. Musí být nalezeny nové hodnoty. Dochází ke ztotožňování života s jeho konečností. Život uplývá stejně jako čas. Tento modernistický motiv je jeden z hlavních prvků Buninovy tvorby. Jak sám často tvrdil, celý svůj život se snažil vyrovnat se smrtí a s neustále uplývajícím časem. Bunin si v boji proti času vybírá jeho subjektivizaci, a to především subjektivizaci a přivlastňování minulosti. Z perspektivy minulosti zobrazuje i přítomnost. V minulosti čerpá inspiraci. Člověk neodtržitelně patří minulosti. V čem spočívá základ Buninova chápání světa? Bez pochopení a uvědomění souvislostí minulosti není možné pochopit smysl života jedince. Bunin nenachází hodnoty ve své době, proto bere hodnoty

¹⁹ Katona, J., Moderní umělecká filozofie života v tvorbě I. Bunina in Východoevropská moderna a její evropský kontext II., Zadražil, L. (Ed.), Karolinum, Praha 2002, str. od 25 do 43, str. 25

²⁰ Tamtéž, str. 26

z minulých časů, které jsou pro něho absolutnem. Čas a život je spojen se smrtí. Bunin sám se se smrtí setkal ještě v raném dětství, když zemřela jeho sestra. „Právě tento pocit ho přiměl k tomu, aby se zabýval vlivem času na lidský život, na lidskou psychiku a aby usiloval o osvobození od úzkosti, kterou způsobuje vědomí konečnosti života“.²¹ Subjektivizaci času však Bunin obohacuje o nový způsob jeho ovládnutí, „prostřednictvím duševního postoje“²². Bunin se snaží smířit se smrtí svým způsobem, a to především smířit se s její absurditou. V řadě novel se ptá na to, co bylo před ním, kam odejde. V jeho boji proti konečnosti a uplynutí času spočívá tragičnost samoty, která je charakteristická pro modernismus.

Bunin se zajímá nejen o zánik lidského života, ale o zánik v jeho různých podobách: zánik Ruska, zánik patriarchálního života, zánik vlastní a jemu blízké šlechtické kultury. „Bunin se svým uměním zapojuje i k tomu proudu ruského myšlení, který smrti dává historickou interpretaci. Obsahem těchto úvah je konstatování zániku historického Ruska jako kulturní a civilizační formace“.²³ Jak ve své práci shrnuje J. Katona, „historičnost je hlavní metodou tvorby Bunina“²⁴.

Bunin byl nadšen historií, za svého života hodně cestoval. Snažil se na místě „vcítit“ do historických událostí. Takovým způsobem „objektivní čas historie se pro něj mění v subjektivní čas jeho vnímání“²⁵. Stával se součástí plynutí času, vytvářel se tak subjektivní časoprostor. Dostáváme se k pochopení buninovské životní filozofie. Jeho vnímání světa lze zařadit do kategorie „kosmického vědomí“. Jeho filozofie je bližší východnímu vnímání světa. Individuální existence nemá určité hranice, člověk patří do většího celku kosmu. „Autentický jedinec podle Bunina v sobě nosí nejen pocit různých časových rovin – mohou se v něm sjednotit i celé světy, prostory“.²⁶ Člověk není oddělen od světa, je jeho součástí. Odsud časté buninovské popisy přírody, v přírodě může člověk najít harmonii a pomoc v odpovědích na životní potíže. Prostředí v jeho novelách je vždy důkladně popsáno, proto občas byl i obviňován z naturalismu. Nad jeho dílem vládou zákony estetické dedukce – kontext má větší význam, než sám syžet díla, nad

²¹ Katona, J., Moderní umělecká filozofie života v tvorbě I. Bunina in Východoevropská moderna a její evropský kontext II., Zadražil, L. (Ed.), Karolinum, Praha 2002, str. od 25 do 43, str. 28

²² Tamtéž, str. 29

²³ Katona, J., Moderní umělecká filozofie života v tvorbě I. Bunina in Východoevropská moderna a její evropský kontext II., Zadražil, L. (Ed.), Karolinum, Praha 2002, str. od 25 do 43, str. 32

²⁴ Tamtéž, str. 40

²⁵ Katona, J., Moderní umělecká filozofie života v tvorbě I. Bunina in Východoevropská moderna a její evropský kontext II., Zadražil, L. (Ed.), Karolinum, Praha 2002, str. od 25 do 43, str. 34

²⁶ Tamtéž, str. 38

syžetem vládnou univerzální zákony bytí. „Protože Bunin považuje tajemství přírody a lidského života za jevy stejného typu, pootevřít oponu tajemství přírody pro něho znamená také najít cestu k tajemství lidského bytí“.²⁷

Buninovo vnímání světa je bipolární. „Základy Buninovské bipolarity jsou zakotveny v organickém spojení nadšení životem a hrůzou před ním“²⁸. V díle Bunina najdeme věčné protiklady jako život a smrt, utrpení a potěšení, obdiv a hrůza. Ale v jeho díle nenajdeme boj těchto protikladů, naopak jsou jenom ve vztahu k sobě ve věčném scházení a rozcházení. „Jak by se nesbližovaly, nesměšovaly, neproplétaly protiklady, nespojují se natolik, aby zhasily reciproční energii“.²⁹ Toto jim jenom přidává na jas. Zánik je hlavním tématem. Pro Bunina je vlastní pocit fatální nespravedlnosti světa, jeho původní katastrofismus (věčný zánik všeho kolem, témata umírání, boj s uplynutím času a smrtí). Neexistují pro Bunina žádné cenné věci, kromě hezky napsané věty? Celé jeho dílo je propojeno krásou, ten pocit starostí o krásu můžeme cítit v každé větě. Není to však povrchní filozofie? Zase je to spojeno s Buninovým chápáním světa. „Na Východě krása není jenom ozdobou bytí, je to jeho hlubinná podstata“.³⁰ „Krása není protikladem skutečnosti, sama je skutečností“.³¹ Bunin je možná jeden z úplně největších estétů v ruské literatuře. Esteticky povznáší všechno (odsud i jeho láska k popisům přírody). Pro něho jakoby neexistují žádné hodnoty kromě literárního umění, zůstává jen skvěle řečená věta, ve které jsou spojeny nadšení a hrůza. „Umění jak probouzí v člověku touhu po štěstí, tak ji také částečně sytí. Sytí to tím, že vysvobozuje božskost skrytou v obyčejném každodenním životě“.³² Kromě toho, že slovo má zachytit život a zachránit ho od zapomenutí, má umění podle Bunina ještě jednu funkci. „Jeho funkce spočívá v tom, aby aktualizovala v každém jedinci pocit spojení s Univerzem a duši společnou všem“.³³ Z jeho díla je vidět, že Bunina nejprve zajímala vazba na jeho hrdiny se světem. Odsud plyne obracení hrdinů Bunina ke světu, ne k ostatním hrdinům. „Jeho hrdinové jsou

²⁷ Вантенков, И., Бунин-повествователь (рассказы 1890-1916 гг.), Минск: Издательство БГУ им. В. И. Ленина 1974, str. 55. Překlad autora

²⁸ Сливицкая, О, Основы эстетики Бунина in Bunin:pro et contra, Аверин, Б., Риникер, Д., Степанов, К. (Eds.), Санкт-Петербург, Издательство Русского Христианского гуманитарного института 2001, str. od 456 do 478, str. 458. Překlad autora

²⁹ Тамtéž, str. 460. Překlad autora

³⁰ Сливицкая, О, Основы эстетики Бунина in Bunin:pro et contra, Аверин, Б., Риникер, Д., Степанов, К. (Eds.), Санкт-Петербург, Издательство Русского Христианского гуманитарного института 2001, str. od 456 do 478, str. 475. Překlad autora

³¹ Тамtéž, str. 474. Překlad autora

³² Сливицкая, О, Основы эстетики Бунина in Bunin:pro et contra, Аверин, Б., Риникер, Д., Степанов, К. (Eds.), Санкт-Петербург, Издательство Русского Христианского гуманитарного института 2001, str. od 456 do 478, str. 470. Překlad autora

³³ Тамtéž, str. 474. Překlad autora

jaksi mimo své sociální a psychologické zařazení vždy tak nebo onak vtažení k věcným přírodním živlům, ať už jsou opojení životem nebo jsou nástrojem či hříčkou jeho fatálních ničivých sil“.³⁴

Ve výše uvedených aspektech pojetí Bunina svého hrdiny a jeho začlenění do kosmu spatřuje M. Drozda sepětí Buninovy prózy s dobovým uměleckým hnutím secese³⁵. Hlavním secesním rysem se stává stylizace. Výrazný panestetismus najdeme i v buninovské tvorbě. Jenom buninovská dramatická vize světa zcela vzniká ze secesního postoje. Proto mluví Drozda v souvislosti s Buninovou prózou o poetice, kterou nazývá „secesním realismem“. „Jde tu o umění založené na gestu poetického překonání skutečností, pojaté jako antipoetický přízemní a rozdrobená každodennost“.³⁶ Tímto gestem překonání je právě Buninova estetizace. Drozda odmítá, že by byl Bunin spojen se symbolismem, nehledě na to, že on má také za vlastnost umění překonání reality. Odmítá to kvůli tomu, že symbolismus nemá co dělat s každodenností, funguje pouze jako systém znaků.

Za zmínku stojí i další rys Buninova díla - jeho monologičnost. Často u něho najdeme hrdinu-vypravěče. „Autor užívá personálního vyprávění, tj. podává události z hlediska určité figury, jejíž obzor vymezuje zorné pole textu; vypravěč „neví“ víc, než kolik ví a vidí hrdina“.³⁷ Nemůžeme tedy mluvit o klasické vševědounosti. Jeho hrdina má omezený obzor. „Vyprávění zde neslouží narativní hře, kterou se text otvírá do proudu komunikace mimo sebe, nýbrž naopak slouží k vytvoření dojmu uzavřenosti textu v sobě“.³⁸ M. Drozda tvrdí, že Bunin „naopak usiluje o zdůraznění uzavřenosti textu do vlastních hranic, (...) neklade otázky, ale stvrzuje definitivnost příběhu“.³⁹

³⁴Drozda, M., *Narativní masky ruské prózy. Od Puškina k Bělému (Kapitoly z historické poetiky)*, Praha: Univerzita Karlova 1990, str. 199

³⁵Tamtéž, str. 200

³⁶Drozda, M., *Narativní masky ruské prózy. Od Puškina k Bělému (Kapitoly z historické poetiky)*, Praha: Univerzita Karlova 1990

³⁷Tamtéž, str. 188

³⁸Drozda, M., *Narativní masky ruské prózy. Od Puškina k Bělému (Kapitoly z historické poetiky)*, Praha: Univerzita Karlova 1990, str. 191

³⁹Tamtéž, str. 189-190

4. Krátké biografie kritiků.

4.1. A. Bem.

Alfred Ljudvigovič Bem se narodil v Kyjevě v roce 1886. Studium ukončil na Petrohradské universitě, historicko-filologické fakultě. Po dokončení university byl nadšen puškinským seminářem pod vedením prof. S. A. Vengerova. V rámci tohoto semináře Bem napsal svou první literárně teoretickou esej pod názvem „K voprosu o vlijanii Šatobriana na Puškina“⁴⁰. Později se Bem podílel na zpracování životopisu Tolstého a pracoval v rukopisném oddělení Ruské akademie věd pod vedením V. I. Srezněvského. Bem bydlel mezi Petrohradem a Kyjevem, kde žila jeho manželka a první dcera. Když začala první světová válka, komunikace mezi severem a jihem Ruska byla čím dál obtížnější. Proto se Bem rozhodl zůstat se svou rodinou v Kyjevě. Bemovy stopy v Rusku se ztrácejí po srpnu roku 1919. Je známo, že emigroval přes Oděsu do Bělehradu, pak do Varšavy. Do Prahy se dostane až v roce 1922. Bem přijel do Prahy díky „Ruské pomocné akci“ a kvůli ní také získal místo lektora ruštiny na Karlově universitě. Bemovo postavení na universitě se však zlepšilo až v roce 1934, kdy se stal smluvním lektorem se státním příjmem a sociálním zabezpečením.

Bem byl jedním z řady aktivních a podnikavých emigrantů. Mimo svého působení na Karlově universitě přednášel literaturu na Pedagogickém institutu. Aktivně se podílel na životě ruské emigrantské kolonie. Byl členem Svazu ruských spisovatelů a novinářů v Československu. Byl jedním z iniciátorů Dnů ruské kultury. Snažil se oživit i rusko-české vztahy, proto působil v Česko-ruské jednotě. Mnoho času věnoval studiu metodiky vyučování na školách a dětské psychologii. Zorganizoval kroužek „Poustečna básníků“, který se scházel přímo v Bemově bytě. Mladí spisovatelé zde měli prostor pro prezentaci své tvorby.

Ale základní Bemovou aktivitou bylo studium klasické ruské literatury. Středem jeho zájmu byl především Dostojevskij, pak Puškin a Tolstoj. V roce 1925 otevřel Bem na Ruské lidové universitě v Praze seminář pro studium Dostojevského, který měl zopakovat tvůrčí atmosféru puškinského semináře v Petrohradě. V rámci semináře přednášel jak Bem, tak jeho hosté, např. D. Čiževskij, Losskij, Lapšin, Osipov. Nejlepší přednášky byly později publikovány

⁴⁰ Jak Chateaubriand ovlivnil Puškina. (překl. autora)

ve třech sbornících⁴¹. Bem se zabýval hledáním paralel v rámci ruské literatury a literatury světové. Zabýval se také dilematem vztahu autor - text aktuálním pro 20. století. Zaujímal v této otázce komplexní postoj různých přístupů (jak psychoanalytického, tak strukturalistického, který zcela vytěsňuje autora).

Snazil se věnovat i českým studentům. Byl pro českou společnost interpretem ruské kultury. Přednášel v rámci Česko-ruské jednoty. Psal pro některé české deníky („Slavia“ a „České slovo“). Spolupracoval na vytvoření „Ottova slovníku naučného nové doby“ (Praha 1930-1943). Pro seznamování ruské veřejnosti s českou kulturou napsal několik článků věnovaných českým autorům (např. K. H. Máchovi, O. Březině, P. Bezručí).

Své články, které vyšly až po Bemově smrti ve sborníku „Dopisy o literatuře“, napsal v duchu tradice „dopisů“ v ruské esejistice (např. Gumiljevovy „Dopisy o ruské poezii“ (Apollon, 1909-1916)).

Bemův osud je tragický. Ve druhé polovině 30. let začal Bem uvažovat o odchodu do Ameriky. Jeho materiální situace se také mimořádně zhoršila. Jediným prostředkem k uživení se stalo přednášení na gymnáziu a soukromé hodiny ruštiny. Po skončení války a osvobození Československa od fašistů byli Bem a jeho zeťové zatčeni sovětskou tajnou službou, pak se jejich stopy ztrácejí.

4.2. M. Slonim.

Mark Lvovič Slonim se narodil v roce 1894 v Novhorodu-Siverském, městě na severu Ukrajiny. Chodil na gymnázium v Oděse. Odjel do Itálie a vystudoval literaturu a umění na Florentské universitě. Vrátil se do Ruska, konkrétně do Petrohradu, kde studoval na filosofické fakultě.

Později vstoupil do strany eserů. Po říjnové revoluci roku 1917 odjel nejdříve na jih, do Kyjeva, kde byl redaktorem eserského deníku „Narodnoje dělo“ („Lidové dělo“). Na podzim roku 1918 se stal sekretářem tzv. Státní rady v Ufě, což bylo fórum antibolševických politiků, které probíhalo v září roku 1918. Když Kolčak ovládl Sibiř, Slonim odjel do Vladivostoku a pak přes Japonsko do Evropy. Nejdříve se vydal do Berlína (1922), pak do Prahy (1922-1927). Po roce 1927 bydlel mezi Prahou a Paříží. V Praze se podílel na vydávání deníku „Ogni“, ale především eserské „Volji Rossii“. Slonim byl žid, proto na začátku války musel zase emigrovat, tentokát za oceán. Odjel do Ameriky, kde přednášel

⁴¹ „O Dostojevskom“ 1-3 (Praga, 1929, 1933, 1936).

literaturu na St. Lawrence College. Válka pro Slonimův život neměla tak dramatické vyústění jako pro Bema.

Slonim v emigraci po celou dobu bedlivě sledoval dění v Sovětském svazu. Byl zastáncem názoru, že když přijde něco nového, přijde to ze Sovětského Ruska. Emigrantská kultura není schopna vývoje a dokonce snad ani přežití. Eseři byli v počáteční fázi revoluce v koalici s bolševiky, kteří je však později odstranili z cesty. V emigraci sami sebe pokládali za jediné správné socialisty. Tento fakt vysvětluje některé Slonimovy radikální názory. Ve své knize „Bolševismus očima jednoho Rusa“ (1921) právě popisuje bolševický „pseudosocialismus“ a tvrdí, že v Rusku dříve či později nastane ten správný socialismus, který je v souladu s názory eserů. Eseři stali v emigraci docela osamocení a v opozici vůči zbytku emigrantské společnosti. Drželi si distanci od protibolševicky a protisocialisticky naladěné části emigrace (což byla její většina).

„Volja Rossii“ nehledě na své politické zaměření hrála velmi důležitou roli. Vytvářela alternativní prostor, protože na rozdíl od jiných deníků a časopisů měla za cíl publikovat neznamé emigrační autory a mladé autory nově vznikající literatury na území Sovětského svazu. Nechtěli omezovat literaturu jen na generaci starou a už uznanou, která byla pro Slonima jen ozvěnou zašlých časů.

Po tom, co odjel z Prahy, napsal vzpomínkovou knihu „Po zlaté stezce. Dojmy z Československa“ (1928), ve které popisuje své dojmy z Prahy a z cest po Slovensku.

V Paříži nezanechal své starosti o mladou literaturu. Založil kroužek „Kočovníci“, který se skladal z mladých autorů. V jeho kroužku se řídili koncepcí, že báseň je především strukturou. Byli příslušníky formalistické školy. Z emigrantských autorů brali v úvahu jediné Cvetajevovou. Dále nepřestával sledovat literární vývoj v Sovětském svazu.

V Americe se Slonim zcela zřekne emigrační literatury a bude pokračovat ve studiu literatury sovětské. Vydal sborník „Moderní ruská literatura od Čechova do současnosti“ (1953). Emigrantská literatura se tam objevuje jenom okrajově a již definitivně ji tam Slonim popisuje jako neschopnou vývoje a obrácenou do minulosti. Ve jeho poslední knize „Epika v ruské literatuře od jejího počátku po L. N. Tolstého. Od Čechova k revoluci. Ruská sovětská literatura“ (1958, 1962, 1977) emigrace už nedostala žádný prostor.

Mark Lvovič zemřel v roce 1976.

5. Emigrantský tisk.

Emigrantský tisk byl pro lid, rozptýlený v různých cizích zemích, stejně potřebný jako prostředky k uživení. Četné noviny a časopisy odrážely názory emigrantů z různých zemí, umožňovaly jakýsi „dialog“ uvnitř emigrace, ale také seznamovaly emigranty s novinkami ve světě a především s novinkami ze Sovětského Ruska. Na stránkách téměř každých emigrantských novin, deníků a časopisů našli odraz názorů na politiku Sovětského státu. Ideová pluralita byla podmíněná různorodostí emigrantských řad. Tisk také nejlépe odráží sociální strukturu emigrace. Protože velké procento emigrace tvořila inteligence, která vždy pocítovala potřebu informací, tisk brzy vznikl všude, kde se usazoval větší počet emigrantů. Především z důvodu nedostatku finančních prostředků však četné noviny záhy zanikaly. Stranický tisk vycházel za podpory stranického kapitálu, nezdávka také s pomocí zahraničního kapitálu nebo individuálních sympatizantů. Tisk byl mimo jiné i orgánem politické propagandy. Charakteristickým rysem emigračního tisku je jeho stranická mnohotvárnost, takže nedostatek různých zorných úhlů neexistoval. Společným tématem a nadějí emigrantských periodik byl co nejrychlejší návrat do Ruska a diskuse ohledně budoucího rozvoje jejich země.

Informace o Sovětském svazu vždy odpovídaly aktuálnímu dění, i když je jasné, že různá stranická periodika jistým, pro sebe vhodným, způsobem manipulovala s informacemi. S upevněním stalinské moci se kontakty mezi emigrací a sovětskými reáliemi postupně oslabovaly, až nakonec byly úplně přerušeny.

Ve své práci se budu věnovat konkrétním literárně-uměleckým a společensko-politickým časopisům, ale mimo ně existovaly i další jako například studentské, vojenské, kozácké, naboženské, dětské atd.

Bez tisku je „Rusko mimo Rusko“ nepředstavitelné, bylo by jen nejednotnou masou emigrantů, která nevedla žádný živý dialog, nebyla žádným způsobem sjednocována.

Co se týče svobody slova, nebyl emigrantský tisk omezován ničím kromě toho, že se měl držet neutrality ohledně politiky států poskytujících jim azyl.

Nejvýznamnější deníky („Poslednije Novosti“ a „Sovremennyje zapisky“) vycházely v Paříži, vydavatelském centru ruské emigrace. Dále podrobněji popíši

berlínský deník „Rul““, Varšavskou „Molvu“ a pražskou „Volju Rossii“, na jejichž stránkách se poprvé objeví kritické články Bema a Slonima.

5.1. Pražská „Volja Rossii“.

Jak již bylo uvedeno v druhé kapitole, Praha se v počátcích Ruské akce stala centrem eserů, proto také byl eserský tisk financován v rámci této pomocné akce. Mnozí eserští politikové a novináři se přestěhovali do Prahy a také hodně levicových emigrantských novin, které byly založeny v Helsinkách. Strana socialistů-revolucionářů neboli eserů byla založena v Rusku ještě před první revolucí a inspirovala se ideami anarchismu konce 19. století (teroristická organizace „Narodnaja Volja“) a národnictví. Eseři propagovali ideu, že inteligence musí jít na venkov a pomáhat rolnictvu v jeho boji za duchovní a materiální obnovení. „Podle jejich učení tvoří venkovští a tovární dělníci jednotný revoluční proletariát. Avšak kvůli zaostalosti Ruska rozvoj tovární výroby a spolu s tím i průmyslového proletariátu šel velmi pomalu. Na venkově se formoval přebytek obyvatelstva, které nemělo způsob, jak se uživit, tzn. 'venkovský proletariát'. Právě na venkov byla obrácena největší pozornost eserů“⁴². Svou popularitu mezi rolníky získali kvůli programu o odstranění soukromého vlastnictví a předání půdy občinám. Ve volbách na podzim roku 1917 eseři získali největší počet hlasů, proto i v emigraci věřili, že mluví za celé rolnictvo a obyvatelstvo. Eseři měli dva hlavních vůdce – Viktora Černova a Aleksandra Kerenského.

„Volja Rossii“ byla založena v roce 1920. V letech 1920-1922 to byly noviny, které vycházely každý den kromě pondělí. V roce 1922 se „Volja Rossii“ přeměnil ve čtrnáctideník a později v roce 1925 až do svého zániku v roce 1931 bude to měsíčník⁴³. Je také příznačné, že ještě v roce 1920 byly noviny psané podle pravidel starého (předrevolučního) pravopisu. Od roku 1922 se uskutečnila změna formátu. Časopis, stejně jako řada ostatních emigrantských časopisů a novin, tvrdil, že nese ty pravé demokratické tradice, ale na rozdíl od množství emigrantských časopisů neměl za cíl zůstat jen v minulosti. Chtěl seznamovat čtenáře s novinkami, které se v Rusku odehrávají. Eseři věřili v dočasný charakter svého emigrantského postavení. Věřili, že jejich emigrace skončí,

⁴² Suomela, J., *Zarubežnaja Rossija: idejno-političeskije vzgljady ruskij emigracii na stranicach ruskij jevropeskoj pressy v 1918-1940 gg.* Sankt-Peterburg: Kolo, 2004., str. 87. Překlad autora

⁴³ *Volja Rossii* (Praha), 1920-1932

jakmile budou schopni realizovat své právo řídit stát získané od většiny voličů. Proto jejich časopis byl na začátku určen spíše pro obyvatelstvo v Rusku než pro emigraci. „Měl povzbudit ruské obyvatelstvo a být jakýmsi útokem na lidskou apatii“⁴⁴. Protože strana byla původně stranou vesnického proletariátu, jejich časopis mohl ze začátku jen těžko najít čtenáře z řad emigrace (většina byla tvořena inteligencí). Kerenskij spravoval tajnou organizaci „Administrativní centrum“, která přepravovala do Sovětského Ruska „Volju Rossii“ a jiné eserské časopisy⁴⁵. Na začátku 20. let sovětské tajné služby přerušily tento dovoz. Dokumenty vyvlastněné od eserů posloužily jako důkazy v soudním procesu z roku 1922, který byl prvním politickým procesem v Sovětském Rusku⁴⁶. V Sovětském Rusku již tehdy vešel v platnost zákon o antipolitické propagandě a agitaci.

Po tom, co byla pozastavena přeprava novin do Ruska, musely noviny hledat čtenáře z řad emigrantů. Měly za cíl již ne agitaci selského proletariátu k boji, ale informování emigrantské inteligence o dění v Rusku a pravdě o bolševicích. Noviny prohlásily, že žádná emigrace neexistuje⁴⁷. Redakce nikdy nesdílela názor, že emigrace má nějakou misi, že před ní stojí nějaký osudový a zvláště důležitý cíl (buď boj s bolševismem nebo rozšíření a zachování jediné pravé ruské kultury). Noviny měly velký náklad a to, jak tvrdili členové jiných novin (např. i berlínský „Rul“), ne kvůli velké popularitě a dobré kvalitě novin, ale spíše velkou úlohu v tom hrála bezprostřední finanční podpora Československé vlády⁴⁸.

Deník byl redigován Vladimírem M. Zenzinovem, Vladimírem I. Lebeděvem a Osipem S. Minorem⁴⁹. Od roku 1922 se formát novin změnil. V každém čísle časopisu byly překlady významných zahraničních spisovatelů a přehledy současné zahraniční literatury a tvorba mladých ruských zahraničních spisovatelů. V kritických článcích najdeme pravidelný přehled tehdejší aktuální ruské (sovětské) literatury a ruské zahraniční literatury. Každé číslo dávalo přehled o základních otázkách a novinkách ruské politiky a hospodářství.

⁴⁴ Suomela, J., *Zarubežnaja Rossija: idejno-političeskije vzgljady ruskij emigracii na stranicach ruskij jevropeskoj pressy v 1918-1940 gg.* Sankt-Peterburg: Kolo, 2004., str. 93. Překlad autora

⁴⁵ Tamtéž, str. 93. Překlad autora

⁴⁶ Suomela, J., *Zarubežnaja Rossija: idejno-političeskije vzgljady ruskij emigracii na stranicach ruskij jevropeskoj pressy v 1918-1940 gg.* Sankt-Peterburg: Kolo, 2004., str. 93. Překlad autora

⁴⁷ Tamtéž, str. 94. Překlad autora

⁴⁸ Suomela, J., *Zarubežnaja Rossija: idejno-političeskije vzgljady ruskij emigracii na stranicach ruskij jevropeskoj pressy v 1918-1940 gg.* Sankt-Peterburg: Kolo, 2004., str. 94. Překlad autora

⁴⁹ Vacek, J., *Hlasy vyhnaných: periodický tisk emigrace ze sovětského Ruska (1918-1945)*. 1. vydání. Praha: Národní knihovna České republiky- Slovanská knihovna, 2009, str. 84.

Najdeme také články oddílu „Poznání Ruska“ a „Slovanský přehled“- pro tento oddíl psali odborníci na slovanské národy. M. Slonim vedl pravidelný oddíl „Sredi knig i žurnalov“ („Ve světě knih a časopisů“), věnovaný přehledu časopisů a literární kritice novinek z Ruska a zahraničí.

Časopis skončil svou existenci v roce 1932.

5.2. Berlínský „Rul“.

„Rul“ byl založen I. V. Gessenem, ruským žurnalistou a politikem za podporou vydavatelského domu Ulsteinu. Němečtí zřizovatele počítali s tím, že prostřednictvím šíření deníku v zahraničí zvětší své valutové příjmy⁵⁰. Ale Němci měli také politické cíle. Protože na začátku 20. let ještě nebylo jistoty v tom, zda bolševici setrvávají ve vedení státu. Němci vedli dvojí politiku, protože ve svém zájmu podporovali bolševiky, ale zároveň si nechtěli zkazit vztahy s emigranty. Postupem času se bolševická vláda v Rusku upevnila a zájem Ulsteina v podpoře časopisu se začal zmenšovat. Pro tisk deníku Ulstein založil nové speciální vydavatelské sdružení „Rul“⁵¹. Počáteční kapitál byl sehnán s pomocí ruských emigrantů. Zisk se dělil mezi ruskou redakci a německé zřizovatele. Německá strana byla odpovědná a mohla se podílet jen na ekonomických otázkách deníku. Emigranti byli přesvědčeni, že deník musí ve všech ostatních otázkách být nezávislým a samostatným, o obsahu mohli rozhodovat jenom oni sami⁵².

Dalšími, kdo se od začátku podíleli na vydání deníku, byli A. K. Kaminka a V. D. Nabokov, kteří byli členy Konstitučně demokratické stany (neboli Kadetů). Strana byla založena těsně před revolucí roku 1905. Strana byla tvořena příslušníky šlechty a intelektuály s konzervativními a pravicovými názory. Usilovali o nenásilnou demokratizaci země a hráli důležitou roli v prozatímní vládě. Chtěli pracovat v rámci režimu a věřili, že jde postupně zlepšit poměry v Rusku zvyšováním kulturní a ekonomické úrovně obyvatelstva. Ve volbách do shromáždění v roce 1917 však získali jen malé procento hlasů.

Gessen se nedomníval, že cílem časopisu musí být apel k boji proti bolševismu, protože o významu tohoto boje všichni byli přesvědčeni už sami o sobě. Naopak cílem a hlavní úlohou deníku měla být propagace ruské kultury ve

⁵⁰ Suomela, J., *Zarubežnaja Rossija: idejno-političeskije vzgljady ruskij emigracii na stranicach ruskij jevropejskoj pressy v 1918-1940 gg.* Sankt-Peterburg: Kolo, 2004., str. 80. Překlad autora

⁵¹ Tamtéž, str. 81. Překlad autora

⁵² Suomela, J., *Zarubežnaja Rossija: idejno-političeskije vzgljady ruskij emigracii na stranicach ruskij jevropejskoj pressy v 1918-1940 gg.* Sankt-Peterburg: Kolo, 2004., str. 82. Překlad autora

světě a její prosazení a uznání v rámci evropské kultury. Avšak na boj s bolševiky se nezapomínalo. V sovětském Rusku měl deník velmi špatnou pověst, protože odmítal jakékoli sblížení uprchlíků s bolševiky⁵³.

5.3. Ostatní časopisy.

V této podkapitole krátce popíšeme ostatní časopisy, ve kterých najdeme články Bema a Slonima nebo se v nich mohla vyskitnout polemika o Buninově tvorbě.

„Molva“.

Polsko nepatřilo k centřům ruské emigrace a místní deníky a časopisy nehrály tak velký význam v celkovém rozsahu emigrantského tisku. Náklady „Volji Rosii“ a „Ruľu“ byly samozřejmě neporovnatelné s nákladami „Molvy“. Deník měl i značně kratší život než ostatní zde rozebírané časopisy. Vycházel ve Varšavě v letech 1932-1934. Šéfredaktorem byl D. V. Filosofov⁵⁴. Deník zanikl kvůli finančním potížím. Noviny se snažily odstranit pocit „provincialismu“ a kulturní distance mezi Varšavou a Paříží⁵⁵. Místo „Molvy“ ve Varšavě začal vycházet časopis „Meč“, který byl také pod redakci Filosofova.

Pro nás jsou tyto deníky zajímavé proto, že v nich po zániku deníku „Ruľ“ byly poprvé vydány Bemovy kritické eseje pod společným názvem „Dopisy o literatuře“.

„Ogni“.

V Praze v různá období byly pod tímto názvem vydávány dva listy. V roce 1921 v Praze pod názvem „Ogni“ vycházely noviny vydávané G. Alexinským, bývalým činitelem Ruské sociálně-demokratické dělnické strany. Alexinskij se do Prahy dostal se záměrem zorganizovat skupinu odpůrců kompromisu s bolševismem. Noviny si přesto představovali jako nestrannické. Chtěli zaujmout tu část pražských emigrantů, která nesdílela názory množství eserů. Stát se alternativou a protiproudem „oficiálních“ eserských názorů, které byly v Praze populární. Noviny byly vydávány podle pravidel starého pravopisu. Reforma

⁵³ Vacek, J., *Hlasy vyhnáných: periodický tisk emigrace ze sovětského Ruska (1918-1945)*. 1. vydání. Praha: Národní knihovna České republiky- Slovanská knihovna, 2009, str. 40

⁵⁴ Tamtéž, str. 100

⁵⁵ Vacek, J., *Hlasy vyhnáných: periodický tisk emigrace ze sovětského Ruska (1918-1945)*. 1. vydání. Praha: Národní knihovna České republiky- Slovanská knihovna, 2009, str. 100

pravopisu⁵⁶ a přeměna ruského jazyka po revoluci byly na začátku století v ruské veřejnosti předmětem velkých sporů. Polemika měla dvě roviny: lingvistickou a ideologickou neboli politickou. Bunin do konce života nezmění svůj názor na tuto problematiku a bude psát podle starých pravidel. Buninův názor na problematiku nového pravopisu můžeme vyčíst z jeho spisu o revoluci “Proklaté dny”. Zmiňujeme tu noviny z roku 1921, protože tam najdeme text Bunina samotného⁵⁷. Během občanské války v letech 1921-1922 postihl území, která byla pod kontrolou rudé armady, velký hladomor. Během hladomoru zemřelo okolo 5 milionů lidí. Kvůli hladomoru se bolševická vláda poprvé rozhodla přijmout pomoc od kapitalistických států. Bunin byl jedním z těch, kdo se pokusil tuto pomoc uskutečnit. V novinách byl publikován jeho krátký dopis o tom, že dostal dopisy hladovějících matek z Ruska. Chtěl k tomu obrátit pozornost emigrantského společenství. “Ogni” zorganizovaly sbírku financí na podporu hladovějících.

“Ogni” z roku 1924 byly týdeníkem věnovaným kultuře, vědě, literatuře a umění. Měly za cíl propagovat a šířit ruskou kulturu ve světě. Mimo to plnily i reklamní funkci, psaly o knižních novinkách, uveřejňovaly úryvky z nových připravovaných děl. Zmiňujeme se o tomto časopise z toho důvodu, že byl jedním z mála literárních časopisů vydávaných v Praze. Ale žádné zmínky o Buninovi nebo polemiku, která by se alespoň okrajově týkala tvorby spisovatele v tomto listu nenajdeme.

„Svojimi putjami“ („Náš směr“).

Další literárně-umělecký a společensko-politický časopis vydávaný v Praze dvouměsíčně Ruským demokratickým studentským spolkem Československa v letech 1924-1926. V redakčním článku⁵⁸ kolektiv časopisu nastínil jeho program. O sobě říkali, že jsou demokraté a vlastenci. Byli zastánci názoru, že Rusko bez ohledu na cokoliv existuje, ale odsuzovali vládu Sovětského Ruska. Chtěli spolu s mladou generací budovat budoucnost Ruska „svým směrem“.

Časopis zmiňujeme z řady důvodů. Především proto, že byl časopisem literárně-uměleckým a nemohli jsme ho z toho důvodu vynechat. Dalším

⁵⁶ Reforma pravopisu proběhla v roce 1917. Byly odstraněny některé grafémy (ѣ, ъ, и, ъ, ъ, ъ, ъ), tvrdý znak na konci slov a provedena řada dalších změn.

⁵⁷ Ogni, číslo 7, 19. září 1921.

⁵⁸ Svojimi putjami, 1924.

důvodem bylo to, že i v tomto časopisu najdeme články Bema, které podrobněji popíšeme v kapitole o Bemovi. Ale to nejsou všechny důvody. Zajímavé je to, že i Bunina samotného časopis „zaujal“. V č. 8-9 z roku 1925 redakce časopisu prováděla průzkum o současné ruské literatuře. Požádala spisovatele žijící v emigraci, aby napsali krátké články se svými názory na stav ruské literatury. Přispěli A. Aldanov, A. Remizov, F. Stěpun, M. Cvetajeva, E. Čirikov a I. Šmelov. Řada spisovatelů přispět svými články odmítla, mezi nimi i Bunin. Argumentoval tím, že o časopisu nic neví, a proto o něm žádnou svou představu nemá. Chtěl by pro obeznámení dostat několik čísel časopisu. Ale „jestli je časopis psán novým písmem, ani se neobtěžujte mi jej posílat“⁵⁹. V této zprávě je cítit trochu komický snobismus spisovatele. Poukáže na to později i Slonim⁶⁰. Ale s postupem času Bunin částečně nechá stranou své principy a na časopis se přece podívá. V následujícím roce časopis publikoval speciální číslo věnované mladé generaci literátů. Bunin toto číslo přečte a pak ve svém hodnocení napíše, že pražští mladí spisovatelé jsou komsomolci. Spisovatel jako vždy nemohl abstrahovat od svých politických předsudků.

Na závěr zmíníme zajímavý článek⁶¹, ve kterém byla uvedena statistika o tom, jaké autory emigranti nejvíc čtou. Je to pro nás zajímavé z toho důvodů, že se můžeme dozvědět o popularitě Bunina nejenom mezi kritiky, ale i v čtenářských kruzích. Statistika byla sepsána podle údajů Ruské lidové knihovny v Praze. Bunin se vešel jen do dvacítky nejčtenějších autorů, zatímco Gorkij, se kterým bude pak Bunin bojovat o Nobelovu cenu za literaturu, je na třetím místě hned za Tolstým a Dostojevským.

6. Kritické eseje.

6.1. M. Slonim.

První článek, ve kterém Slonim zmíní Bunina, je věnován jeho názoru na problém vztahu emigrantské a sovětské literatury. Slonim ostře kritizuje emigrantskou literaturu a spolu s ní zastánce názoru, že jenom emigrantská literatura je budoucností celého ruského literárního procesu. Slonim si všímá tendence emigrantských spisovatelů pouze oplakávat „ztracené Rusko“ a

⁵⁹ Svoimi putjami, 1924, č. 8-9.

⁶⁰ Volja Rossii, 1926, č. 8-9.

⁶¹ Svoimi putjami, 1926, č. 10-11.

povznášet ono „pravé Rusko“, které není v Moskvě, ale v Paříži⁶². Slonim se brání ztotožňování literatury a politických přesvědčení. Podle Slonima rozhodně nesmíme posuzovat kvalitu podle množství „velkých jmen“ v Rusku a v zahraničí. Soudit o nich se dá až po přezkoumání toho, čeho obě tyto strany dosáhly. Větší zásluha je podle kritika za sovětskými spisovateli, kteří se bez ohledu na všechny těžkosti revoluce snaží rozvíjet a dívat se směrem do budoucnosti. „Zpustošení nemůže zrodit poetické projevy. Příčina tkví především v duševní odtrženosti, ve ztrátě opěrných bodů, v emigraci duchovní a nejen fyzické“⁶³. Proto tvrdí, že v emigraci jsou na tom lépe spisovatelé, kteří si zachovali vnitřní spojení s Ruskem. Konstatuje výsledky Buninovy tvorby za šest let v emigraci (článek je z roku 1924) a dochází k závěru, že během celého tohoto období nedošel k žádnému rozvoji nebo vylepšení své tvorby a ani počet jím napsaných děl nemluví o jakémkoli pokroku.

Slonim zdůrazňuje, že Rusko nezemřelo a zemřít nemůže. Větší část emigrace nechtěla pochopit, že revoluce není pouze velkým otřesem, katastrofou a koncem. Revoluce je také začátkem a zrozením nového života. Ti, kdo prohlašují, že zachránit stát může jenom návrat k minulému stavu věcí (Bunin je bezpochyb stejného názoru), jsou lidmi zemřelého Ruska a lidmi minulosti, kteří jsou zaslepeni svými vlastními vnitřními ztrátami a nenávisí (která má nejčastěji politické důvody), a proto nejsou schopni uvěřit v budoucnost.

Hlavní výčitky Slonima na adresu ruských emigrantských spisovatelů se týkají především jejich malé činnosti. Slonim nikdy nesouhlasil s tím, že jenom domov může být pro spisovatele inspirující a obohacovat jeho dílo o nová témata. „Pravý umělec čerpá inspiraci a témata pro svou tvorbu jak ze svých vlastních zkušeností, tak z pozorování světa, který jej obklopuje.“⁶⁴. A tyto výčitky nejsou neopodstatněné. Co se týče konkrétně Bunina, zdá se, že emigrační zkušenost neměla na jeho tvorbu vliv. Stejně tak cizí kultura (v Buninově případě francouzská) žádným způsobem neovlivnila světonázor spisovatele. Pokračuje buď v psaní o Rusku předrevoluční doby (věčný motiv vzpomínání a minulosti) nebo odsuzuje revoluci a bolševismus (např. ve svých veřejných projevech - Buninův proslov o misi ruské emigrace ze 16. února roku 1924 na jedné z přednášek u ruských emigrantů v Paříži). Slonim je přesvědčen, že emigrantská

⁶² Literaturnyje otkliki in Slonim, M. *Literaturnyj dnevnik: sbornik statej iz žurnala "Volja Rossii" 1923-1931* g.g. Praga: Volja Rossii, str. 53. Překlad autora.

⁶³ Tamtéž, str. 57. Překlad autora.

⁶⁴ Litěratūra emigracii in Slonim, M. *Literaturnyj dnevnik: sbornik statej iz žurnala "Volja Rossii" 1923-1931* g.g. Praga: Volja Rossii, str. 174. Překlad autora.

literatura nemá důstojné pokračovatele, je literaturou bez mladých autorů, tedy bez budoucnosti. „V literatuře vládnu představitelé staré generace - staré podle svého věku, ale hlavně svým uměleckým stylem a přístupem k tvorbě“⁶⁵. Všichni spisovatelé se jen opakují.

Pak Slonim přistoupí bezprostředně k analýze spisovatelů. Řekne, že nejvýznačnějšími spisovateli emigrace jsou Kuprin a Bunin, což je zajímavé pro nás. „Domnívám se, že k žádnému ze soudobých ruských spisovatelů se nehodí akademický titul tak jako k Buninovi. Je v něm něco přísného a oficiálního a do literatury vnáší jen chladnou dokonalost stylu a vznešenou nehybnost 'nesmrtelného“⁶⁶. Slonim upozorňuje na to, že Bunin je velký pesimista, který v nic nevěří. Jen na krátký okamžik je Bunin okouzlen krásou přírody a života. Ale všechno to jsou jevy pouze estetického řádu. Buninova tvorba podle kritika nevyjadřuje lásku ke světu. Ze všech jeho děl je cítit unávnou atmosféru smrti a umírání. Jakékoliv zamyšlení o životě a světě budí u Bunina jenom strach a hrůzu. Dokáže si všimnout krásy jen v její nehybnosti. Pohyb pro Bunina vždy znamená smrt. Celá Buninova filosofie je zakotvena v uvědomění nesmyslnosti lidské existence. Slonim je přesvědčen, že ani v minulých časech, o kterých Bunin vypráví vždy s takovým nadšením, v něm nebyla žádná víra a naděje. Slonim píše jakýsi verdikt emigraci. „Fakt, že největším ruským emigrantským spisovatelem je ten, kdo nejen, že jen sní o minulosti a tvrdí, že pro Rusko již nastal konec, ale nevěří v nic, nic necítí a věnuje lepší stránky své tvorby popisům beznaděje, zoufalství a smrtelnému zániku, je symbolický“⁶⁷. Pro Slonima patří Buninova tvorba již minulé éře ruské literatury.

Další Slonimův článek věnovaný Buninovi se bude zabývat Buninem jakožto kritikem. Řeč je o několika Buninových kritických článcích ve „Vozrožděni“⁶⁸, ve kterých Bunin reaguje na tvorbu mladých autorů, píše o časopise „Svoimi putjami“ a „Věrsty“. Pro Slonima má velký význam upozornit čtenáře na tyto Buninovy kritické pokusy, protože pro průměrného čtenáře musí hrát názor spisovatele a akademika Bunina velkou roli při rozhodování o literatuře. Slonim ještě jednou zdůrazňuje, že Bunin je dobrý spisovatel, ale pro něho je také spisovatel mrtvý. Kritizuje Buninovou tendenci o sobě říkat: „Já jsem celou ruskou literaturou“. Tendenci, která je podporována různě v kritice. Proto

⁶⁵ Litěratúra emigracii in Slonim, M. *Literaturnyj dnevnik: sbornik statej iz žurnala "Volja Rossii" 1923-1931* g.g. Praga: Volja Rossii, str. 176. Překlad autora.

⁶⁶ Tamtéž, str. 179. Překlad autora.

⁶⁷ Litěratúra emigracii in Slonim, M. *Literaturnyj dnevnik: sbornik statej iz žurnala "Volja Rossii" 1923-1931* g.g. Praga: Volja Rossii, str. 182. Překlad autora.

všelijakou kritiku Bunin vnímá jakoby se „literární psíci snažili štěkat na akademického slona“⁶⁸. Slonim nejvíc nesouhlasí s tím, že se Bunin ani nesnaží chápat a přijímat to nové, co se kolem něho děje. Podle jeho názoru Buninovi chybí vnitřní citlivost, dobrosrdečnost a duševní síla. Ty schopnosti, kteří tvoří z velkého spisovatele i velkého člověka. U Bunina toto právě nenajdeme. „Bunina ohlušila a zaslepila politická nenávisť. Proto nedovede říci: neakceptuji to, protože tomu nerozumím“⁶⁹. Bunin chce jen bojovat a ponižovat své nepřátele. Slonim upozorňuje na to, že si Bunin k boji nevybírá jen vznešené prostředky. Například klade otázky jako kdo financuje ten a ten deník, není-li redaktor spojen se směnověchovci⁷⁰, a zda nemají jiné než umělecké záměry. Ty otázky jsou podle Slonima vzdálené jak umění, tak slušnosti. Bunin má také sklon k nesprávnému citování. Na několika příkladech Slonim ukazuje, že Bunin citace vždy předělává podle vlastních potřeb a představ, ve většině případů vůbec neodpovídají primárnímu textu. Má jediný cíl – celou mladou ruskou literaturu a její ochránce zobrazit jako nevzdělané služebníky bolševiků. Slonim ani nechce tvrdit, že je toto Buninovo chování řízeno nenávistí, ale spíše pouhou zlostí, která je citem nižšího řádu. „Ta jeho zlost je ve větší míře podporována neznalostí a pohrdáním. Nepochopení se opírá o Buninovou předpojatost a politickou tvrdohlavost“⁷¹. Obviňuje bolševiky z toho, že ničí svobodu, ale Buninovi samotnému je tolerantnost cizí stejným způsobem. Problém podle Slonima spočívá v tom, že revoluce a její katastrofa Bunina zničily, a on se z ní už nikdy nedokázal vzpamatovat a znovu se zrodit směrem k novému bytí. Bunin má rad jenom svůj sen o minulosti, který nemá nic společného s pravým pocitem lásky k Rusku. Vidí smysl života jen v boji s bolševismem, ale žádné jiné alternativy a jakýkoliv rozvoj si neumí představit jako uskutečnitelný. Slonim je zastáncem názoru, že změny v literatuře mají přijít nezávisle na revoluci. Literární směry a školy spolu vždy bojují a umírají. Přitom předávají následovníkům své zkušenosti. V umění jde o neustálý proces obnovování stylů, přístupů k současnosti. Mění se pravidla ohledně syžetu, kompozice a vůbec záměru tvorby. Stejně tak se mění i celý

⁶⁸ Litěraturnyje otkliki in Slonim, M. *Litěraturnyj dnevnik: sbornik statej iz žurnala "Volja Rossii" 1923-1931 g.g.* Praga: Volja Rossii, str. 88. Překlad autora.

⁶⁹ Tamtéž, str. 88. Překlad autora.

⁷⁰ Skupina, jejímž programovým sborníkem byl sborník „Směna věch“ (změna směru). Vyzývali emigraci k přezkoumání svého vztahu k Sovětskému Rusku a bolševismu. Tvrdili, že spolu s NEPem život se vrací do normálních kolejí. Úkolem emigrantů je vrátit se do vlasti s pokáním a spolupracovat na budování nové a lepší budoucnosti.

⁷¹ Litěraturnyje otkliki in Slonim, M. *Litěraturnyj dnevnik: sbornik statej iz žurnala "Volja Rossii" 1923-1931 g.g.* Praga: Volja Rossii, str. 93. Překlad autora.

literární jazyk. Slonim neodmítá, že revoluce náhle změnila jazykové normy, ale tento proces je také svým způsobem zákonitý, revoluce tento proces jenom urychlila. Slonimovi je blíž myšlení mladých ruských spisovatelů, kteří nehledě na všechny nesnáze života v Sovětském Rusku tento život přijímají a mají snahu a vůli k tvorbě, nezávisle na okolnostech.

Slonim ve svých článcích uvažuje i o další osobitosti literatury, která je typická pro Buninovu tvorbu – o estetismu v literatuře. Podle Slonima každý spis musí kromě estetické stranky obsahovat i nějaké myšlenkové koncepcce. Umění je specifickým aktem poznávání světa kolem nás, musí napomáhat čtenáři objevovat svět kolem, poznávat to právě v sobě a v přírodě. Proto každý spis musí mít jak estetický, tak morální a sociální význam. Musí vytvářet určitou filosofii a absolutně zaujmout pozornost čtenáře. U Bunina vidíme jen vzpomínání a popisy přírody. Nikdy neukazuje čtenáři žádnou cestu, možná proto, že ji sám nezná. Nemá víru a je zaujatý jenom statickou krásou okamžiku. Má za cíl právě vytvořit dokonalý estetický výtvar, který nemá za úkol něco změnit. Jen jako umělec pozoruje svět kolem a ve své tvorbě ho odraží přesně takový, jaký je, bez jakéhokoliv směřování čtenářů. Proto se Buninovo dílo čtenářům často jeví jako nudné, chybí mu syžetovost a děj.

Slonim věnuje velkou pozornost mladým autorům a chce jakýmkoliv způsobem podpořit aktivitu mladých v boji s „literárním akademismem“. Bunin měl také své žáky a stoupence. Leonid Zurov a Galina Kuzněcova jsou ti nejslavnější. Zurova Slonim oceňoval a chválil. Kuzněcova u něj naopak žádného ocenění nedosáhla. Viděl v její tvorbě jen studentské kopie buninovských syžetů a obrazů, které v nezkušeném a ne tak technicky zdařilém podání Kuzněcovové ztratily svou poslední krásu.

Podle Slonima je určitým rysem ruské literatury její vysoká „vázanost na půdu“ (rodnou zem)⁷². Literatura v emigraci je odcizená od svého domova (tzn. že spisovatelé nemohou čerpat nové zážitky a inspiraci), ale hlavně je tato literatura oddělena od svých čtenářů. Poté, co cenzura v Sovětském Rusku přitvrdila a poslední cesty a možnosti spojení s Ruskem byly ztraceny, emigrantská literatura osaměla. Spisovatel a jeho dílo se vždy obracejí ke čtenáři a význam určitého díla vždy vzniká během takového dialogu mezi spisovatelem a jeho publikem. Každé dílo se tak stává částí většího dialogu – celé literatury. Ruská emigrantská

⁷² Zamětki ob emigrantskoj literature in Slonim, M. *Literaturnyj dnevnik: sbornik statej iz žurnala "Volja Rossii" 1923-1931 g.g.* Praga: Volja Rossii, str. 618. Překlad autora.

literatura svého čtenáře ztratila a v tom spočívá její největší problém. Již nemůže být literaturou „národní“, protože nemůže s tímto národem vést dialog. Nemluvě o tom, že literatura je vždy spojena s prostředkem vyjadřování – jazykem. Jazyk národa není nikdy statickým útvarem, rozvíjí se a mění spolu s životem obyvatelstva a současnými reáliemi. Emigrantští spisovatelé jsou odtrženi i od tohoto procesu. Odnegli si s sebou svůj jazyk, jak ho znali ještě před revolučními událostmi. A nejvíc to platí o Buninovi, který se snaží být největším ochráncem starého pravopisu, svého „starého“ předrevolučního jazyka a žádné změny v něm si nedokáže akceptovat. Bunin se ani nesnažil sledovat novinky z Ruska, byl zaujat jenom idejí valky proti bolševikům. Začal aktivně sledovat novinky o Rusku až na sklonku svého života, během druhé světové války. Zastával odmítavý postoj k nové psychologii a novému bytí, ztratil „pocit“ všedního ruského života. Podle Slonima by se spisovatelé za takových okolností měli co nejvíc snažit pracovat pro budoucnost, uvěřit v budoucnost, jen takto mohou potom mít ještě nějaký vliv na ruský národ. Ale spisovatelé nevytváří žádné nové myšlení. A Bunin je toho nejlepším příkladem. Jeho literatura je pouhou literaturou vzpomínání, omezená jen na své vlastní zájmy, což je podle Slonima tou nejhorší cestou.

Poslední článek věnovaný Buninovi Slonim napsal už po zániku „Volji Rossii“, nemůžeme mu však nevěnovat pozornost. V tomto článku Slonim píše o posledním Buninově sborníku povídek „Temné aleje lásky“. Tento sborník není výjimkou a je také souborem vzpomínek na minulost, což znovu a znovu Slonim zdůrazňuje. Ve sborníku jsou představeny povídky o lásce, které skoro všechny končí katastrofou a zánikem. Bunin popisuje lásku s citem a citlivostí. Vždy krásný okamžik prožitku lásky je spojován s krásou přírody a jejím kouzlem. „Tyto okamžiky citů a vjemů jsou jen krátkým výbuchem. Není možné je pozastavit a udržet. Odsud pramení tragičnost každé lásky. Je cítit ten věčný stesk po dlouhodobém štěstí, pro které (podle Bunina) člověk není stvořen“⁷³. Skutečný cit je podle Bunina vždy tragický. Nemůže trvat dlouho, proto musí tragický zahynout, zanechav po sobě v paměti hrdinů jen ty nejzářivější okamžiky. Slonim chválí Buninovou dovednost sjednocovat lyrické projevy s různorodými projevy vnějšího světa. Tyto projevy pak spojuje s lidskými myšlenkami a emocemi. Bunin nerozlišuje mezi vnitřním a vnějším. Slonim si všimá i toho, že Bunin i

⁷³ Литературные заметки in *I.A. Bunin: pro et contra: ličnost' i tvorčestvo Ivana Bunina v ocenke russkich i zarubežnych myslitelej i issledovatelej*. B.V.Averin, D. Riniker, K.V. Stepanov. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Russkogo Christianskogo gumanitarnogo instituta, 2001, str. 436. Překlad autora

v sedmdesáti letech dosud umí tak zářivě popisovat přírodní krásu, hnutí myslí lásky, i když podle něho nebude člověk nikdy schopný dosáhnout úplnosti bytí.

6.2. A. Bem.

To první, co nás bude zajímat u Bemových článků, je jeho názor na problematiku vztahu literatury sovětské a literatury emigrantské, tedy téma, které bylo předmětem živých diskusí ve všem dobovém emigrantském tisku. Je ruský literární vývoj jednotný nebo emigrantská a sovětská literatura nejsou navzájem propojené? Nechce ztotožňovat literaturu a vládu, takže když mluví o literatuře sovětské, mluví o „ruské literatuře na území sovětského Ruska“⁷⁴. Literární proces je podle Bema jednotný, nezávislý na tom, kde se autor nachází (v emigraci nebo v sovětském Rusku).

Velmi podrobně se bude touto otázkou zabývat v článku, který byl poprvé vydán v „Svojimi putjami“⁷⁵. Celé číslo časopisu bylo věnováno současnému Rusku. Podle mínění redaktorů časopisu rysy Ruska nehlédě na všechno už je možné vidět i přes všechny snahy sovětské vlády je zničit. Redaktoři nekladli před sebou cíl diskutovat o revoluci a zda Rusko se stalo horším nebo lepším. Snahou bylo právě porozumět novému tvaru Ruska a nakreslit ho takovým, jakým je. Bem se odvolává na úryvek z díla F. Stěpuna „Mysli o Rossii“, kde Stěpun charakterizuje emigrantskou literaturu, jako literaturu, která odmítá jakýkoliv umělecký život na území sovětského státu. Bem s touto tezí souhlasí, ale stejně je zastáncem názoru, že literaturu se nedá dělit na emigrantskou a sovětskou, jsou začleněné do jediného obecného literárního proudu. Podle něho současná literatura jak sovětská, tak i emigrační byla charakterizována jedním společným zájmem a strachem o osud Ruska. Obrátíme se ještě k tomuto článku později.

V Bemových „Dopisech o literatuře“ najdeme další články o sovětské literatuře. Pro nás budou důležité v rámci dobové polemiky o Nobelově ceně za literaturu. V roce 1933 byla Nobelova cena spojena s velkými spory. Buninovým soupeřem byl Gorkij. Rozhodnutí, komu bude cena nakonec udělena, mělo velký význam nejen literární, ale i symbolicko-politický. Sovětský stát v žádném případě nemohl podporovat kandidaturu emigranta a šlechtice Bunina. Bem se domnívá, že velký zájem světové veřejnosti o sovětskou literaturu je spojen především s revolučními událostmi. Před revolucí se spolu s Puškinem Rusko

⁷⁴ Bem, A., *Pisma o literature: Dopisy o literatuře*. 1. vydání. Praha: Slovanský ústav: Euroslavica, 1996, str. 136. Překlad autora

⁷⁵ Svojimi putjami, 1925, č. 6-7. Překlad autora.

začlenilo do literatury světové a přesvědčení o tom, že Rusko je světovou velmocí, bylo natolik silné, že již ani nešlo pomyslet na ztrátu tohoto postavení⁷⁶. Bem nás však upozorňuje na klamnost tohoto zájmu veřejnosti o literaturu sovětskou, i když byl bezpochyby velký. Podle jeho názoru ovšem byla sovětská literatura pro Evropany především klíčem k poznání Ruska a jeho všedního života. Nenahlíželo se na ni jako na umění. Bem se obával, že když se ruská literatura vydá tímto směrem, může ztratit své místo v literatuře světové a převzít jenom jakousi roli literární provincie⁷⁷.

Celá řada soudobých kritiků, a to nejen sovětských, tvrdila, že si Bunin Nobelovou cenu nezaslouží, protože nevnáší do vývojové linie ruské literatury nové směry. I sám Bem v polemice o emigrantské literatuře zase zdůrazňuje, že tato literatura je odtržena od proudu života. Tvrdí, že psát se dá o čemkoliv, ale musí to v sobě zachránit pocit současnosti a aktuálnosti⁷⁸. Literatura má odrážet život a zvlášť v období velkých sociálních otřesů. Je to přitom jakýmsi zvláštním rysem ruské literatury - spisovatelé (ti největší z ruských klasiků: Turgeněv, Dostojevskij, Tolstoj) vždy psali a diskutovali o své současnosti, o současných problémech a všedním životě své doby, protože literatura byla jedinou možností polemiky o aktuálním dění, nových proudech a změnách, které přinášelo to či jiné historické období. Literatura také měla nabízet řešení aktuálních problémů, nebo aspoň se pokusit to řešení hledat. Spisovatel nemůže stát osaměle, mimo problémy své epochy. Sovětská literatura byla v tomto smyslu ideálním příkladem spojení se současností. Polemika o sociálních problémech, o problémech individuality a kolektivu: bez toho si nemůžeme sovětskou literaturu představit. „Pro spisovatele největší výtkou může být jen to, že on je hluchý k současnosti“⁷⁹. Ale musíme upřesnit, že Bem rozděluje dva pojmy- „současné“ a „dnešní“⁸⁰. „Dnešní“ je něčím, co umírá s příchodem zítra, když „současné“ je aktuální v časovém měřítku celé epochy. „Dnešní“ se bojí podrobnějšího a hlubšího zkoumání, protože se snaží udržet života. „Současné“ je něčím nad „dnešním“ a snaží se dívat i dopředu, bere při tom od epochy její rysy. Umění nemůže být odtrženo od současného. Takovéto umění je podle Bema uměním špatným.

⁷⁶ Bem, A., *Pisma o literature: Dopisy o literatuře*. 1. vydání. Praha: Slovanský ústav: Euroslavica, 1996, str. 137. Překlad autora

⁷⁷ Tamtéž, str.138. Překlad autora

⁷⁸ Bem, A., *Pisma o literature: Dopisy o literatuře*. 1. vydání. Praha: Slovanský ústav: Euroslavica, 1996, str. 146. Překlad autora

⁷⁹ Svojimi putjami, 1925, č. 6-7, str. 19. Překlad autora

⁸⁰ Tamtéž, str. 19. Překlad autora.

A právě kvůli svému spojení se současností (nebo s aktuálním děním) byla literatura ze Sovětského Ruska tak sympatická nejen sovětským, ale i evropským čtenářům, když se literatura emigrantská zdála být izolovaná a zaseklá. Podle Bema jedním z důvodů tohoto jevu byla absence konstruktivní kritiky v emigrantském prostředí⁸¹. Některé velké osobnosti (mimo jiné i Bunina) bylo nepředstavitelné vystavit kritice. Časopisy se neodvážily publikovat mladé a neznámé autory, snadnější cestou bylo vydání již všeobecně uznávaných autorů. Ale bez náležité kritiky je jakýkoli literární rozvoj nepředstavitelný. Bem nejednou zdůrazňuje, jak se všude v kritice objevuje chvála Bunina čistě kvůli obavám jít proti všeobecně uznávanému klasikovi a akademikovi. Kritizování Bunina nakonec může být označeno jako naprostá absence patriotismu.

Bunin není spisovatelem sociálním. Nebouří se. Jenom vykresluje básnické obrazy. Ukazuje události s velkou pravdivostí a nic nezatajuje. Jeho román „Život Arseňjeva“ v žádném případě nemůže být zařazen do kategorie ostře soudobých a sociálních témat. Román vypráví jenom o minulosti a zdá se, že Bunin žádný jiný čas neuznává. Jeho cílem nebylo diskutovat o situaci v současném Rusku (jenom krátké úvahy o revolučních událostech). Bunin chtěl zachytit Rusko svého dětství, vykreslit jeho obraz pro budoucí generace a tím je „zvěčnit“.

Vzniká tedy otázka o literatuře dnešní a včerejší, o spojení minulosti a budoucnosti. „Každá epocha má své mistry. Jejich místo je v akademii nesmrtelných. Budou ještě dlouho čtení, ale již nikdy nebudou schopni vyvolat literární diskuzi. Nejsou schopni stát se literárními vůdci pro přicházející novou generaci“⁸². Minulost má hodně talentů, je stálá a má svůj určitý směr, ale právě proto nemá budoucnost. A je určitá kategorie „mistrů“, která nerozumí novým směrům a ztrácí se v nich, proto začíná odsuzovat všechno, co je v rozporu s jejími názory a pravidly. Revoluce je bezesporu epochou velkých změn, proto se tento rozpor mezi „včera“ a „dnes“ stává ještě výraznějším a bolestivějším. „V tomto případě rozpor se současností rodí její plné odmítní“⁸³. Je zajímavé, že do seznamu spisovatelů necitlivých k epoše a „současnosti“ zařadí jak Bunina, tak i Gorkého, Majakovského, Achmatovovou a řadu dalších autorů.

Je však ještě jeden rys charakteristický pro soudobou sovětskou literaturu té doby, který se dostal i k Buninovi. Bem uvádí, že jedním z charakteristických

⁸¹ Bem, A., *Pisma o literature: Dopisy o literatuře*. 1. vydání. Praha: Slovanský ústav: Euroslavica, 1996, str. 34. Překlad autora

⁸² Svojimi putjami, 1925, č. 6-7, str. 20

⁸³ Tamtéž, str. 21. Překlad autora

rysů epochy bylo to, že se měnil vztah k okolí. Revoluce přivedla k tendenci usnadňování a hrubosti, která se dotkla i literárního života. Epocha estetismu vyvolala stesk po hrubém, ale autentickém životě. „Tento vliv byl natolik silný, že i Bunin se mu podrobil a neunikl sovětizaci“⁸⁴. Zde má kritik patrně na mysli Buninův spis o revoluci „Proklaté dny“, který jsme již zmiňovali dříve. Ze všech Buninových spisů je tento spis nejútočnější a nejkrutější, co se týče Buninových postojů. Podle Bunina revoluce se jeví především jako chaotický vír – obličejů, křiků, žalob, demaskování, zvěstí. Vír, který navzdory lidským přáním je vtáhl do chaosu a periody duchovního nepokoje. Proto v hrubé a někde i sprosté formě popisuje lid revoluce a okolní události.

Dá se tedy předpokládat, že Bem bude mít v jakémsi smyslu odmítavý postoj k přisouzení Nobelovy ceny Buninovi. Bem tvrdí, že přisouzení Nobelovy ceny právě Buninovi má symbolický význam. Bunin je posledním ruským klasikem, dovršitelem klasické periody. Nobelova cena je symbolem uznání zásluh ruské klasické literatury před světovou kulturou⁸⁵. Zároveň to posuzuje i jako smutnou záležitost, protože na Buninovi je obzvlášť ostře cítit, že klasická perioda zůstává v minulosti. A neznamena to skutečný konec ruské literatury?

Bem odsuzuje i to, že Bunin, stejně jako řada dalších emigrantských spisovatelů, ve své tvorbě nijak neodraží vliv jiné kultury. Zdá se, že tvorba je uzamčena sama v sobě a nevyužívá unikální možnost obohacení se cizí evropskou kulturou. Emigrantská literatura by měla odrážet život cizí ruské mentalitě. Buninova tvorba cele zaměřená na minulost se však zdá se být touto kulturou nedotčena.

Dalším Buninovým dílem, o kterém se ve svých esejích Bem zmiňuje, je povídka „Pán ze San Franciska“. Bem na tuto povídku nahlíží jako na dílo velice komplexní a samostatné. Nehledě na malý rozsah je dílem nasyceným a bohatým. Bem prohlíží povídku z jiné stránky, neakcentuje „sociální ideje“ díla. Je jisté, že rozšířené pojetí Buninova spisu jako povídky o sociální nerovnosti má svou pravdu, ale Bem po druhém přečtení vidí v povídce zdaleka jinou myšlenku a ještě zdůrazňuje, že Bunin je vzdálený poučování. Jen jako umělec popisuje to, co vidí ve světě kolem sebe. Bem vytahuje do popředí ne pána ze San Franciska, ale kapitána lodi. „Je silou celé lodi. Věří mu všichni cestující, kteří se baví na horním patře lodi. Je ztělesněním lidské pýchy, která je výzvou přírodním

⁸⁴ Svojimi putjami, 1925, č. 6-7, str. 21. Překlad autora

⁸⁵ České Slovo, „Ivan Bunin“, rok. 1933, 15. listopad, č. 268, str. 7

silám“⁸⁶. Bunin nelíčí současnou kulturu nebo sociální tendence. Bem je přesvědčen, že má za cíl porovnat dvě síly: lidského genia a přírodních sil. Oceán je ztělesněním přírodních sil. Povídka ukazuje čtenáři vítězství přírody nad člověkem, pocit původní předurčenosti lidského života k zániku.

„Přírodní síly obklopují ze všech stran náš parník, ve kterém je nám všem předurčeno žít a zemřít. Parník se pohybuje, veden hrdým uvědoměním vlastní lidské vyvolenosti. Přemáhá oceán, bouří, tmu. Ale je slyšet zřetelné upozornění pískající sirény o konci...“⁸⁷.

7. Závěr.

Již v mládí se „nejruštější“ spisovatel naší doby ocitne v emigraci v zahraničí. V tom tkví hlavní paradox Buninova života a tvorby. Na Západě byl již v této době považován za posledního ruského klasika a tradicionalistu. Ukázali jsme na příkladech vyličení modernistických (vyrovnávání se se smrtí, boj s plynutím času, motiv zániku, původní katastrofismus světa) a dokonce i secesních prvků (vysoká míra stylizace a estetizace spisů) v tvorbě spisovatele, že takové názory jsou jednostranné, i když jistě čerpal inspiraci v klasické literatuře.

Jak vůbec velkou odezvu v tisku získali Bunin a jeho tvorba? Buninova tvorba jako posledního klasika ruské literatury a akademika měla v tisku menší odezvu než by se dalo předpokládat. Jeho osobnost buď nezajímala mladé (nebo v našem případě kritiky z řad eserů), kteří považovali Bunina za hrdinu minulé epochy, nebo se o Buninovi zmiňovali jen v pozitivních člancích, ve kterých chválili jeho talent a styl, protože kritizovat živého klasika bylo považováno za špatný vkus a „nepatriotické“ chování. Za těchto okolností byla větší pozornost věnována mladým autorům (buď emigrantským nebo sovětským).

V návaznosti na jaké velké téma soudobého tisku nejčastěji můžeme najít zmínky o spisovateli? Musím konstatovat, že nejčastěji se o Buninovi v tisku zmiňovalo v souvislosti s polemikou o sovětské a emigrantské literatuře, starého a nového v literatuře. Jakoby Buninova tvorba sama o sobě stala osamoceně a zajímala kritiky jen okrajově. Uznávali jeho zásluhy a talent, ale mysleli si, že věnovat se podrobnější analýze konkrétních spisů není tak aktuálním problémem, protože Buninovi chybí vývoj, tedy i budoucnost.

⁸⁶ Bem, A., *Pisma o literature: Dopisy o literatuře*. 1. vydání. Praha: Slovanský ústav: Euroslavica, 1996, str. 216. Překlad autora

⁸⁷ Tamtéž, str. 218. Překlad autora

V jakých diskuzích se u Bema a Slonima vyskytnou zmínky o Buninovi nebo kritika jeho díla? Jaké aspekty Buninovy tvorby jsou diskutovány nejvíc? Našla jsem těch halvních shodných témat celkem šest: 1) kde máme hledat budoucnost ruské literatury (v emigraci nebo v Sovětském Rusku?); 2) literatura není literaturou, když neodráží duch „současnosti“; 3) estetický formalismus Bunina, který pramení ze zakotvení spisovatele do minulosti a s tím spojené absenci jakékoliv víry a naděje; 4) literární kritika v emigraci (a Bunin- kritik) ; 5) co se skrývá pod pojmem „emigrace“ a jaká je její literatura; 6) a konečně Nobelova cena za literaturu.

Ted' se pokusím porovnat názory obou kritiků, ukázat shody a neshody v jejich soudech na tato téma.

1) Bem stejně jako Slonim nechtěl podporovat názor, že ruská literatura je omezena jen na literaturu emigrantskou. A také upozorňuje na to, že Slonimova „Volja Rossii“ se snaží bojovat s předpojatostí emigrace a publikuje různé autory, nejen již slavné a uznávané. Kritizuje ovšem Slonimovou vlastnost hledat a vidět mladou a budoucí generaci, která si proráží cestu, jen v Sovětském státu. Podle Bema i mladí autoři z řad emigrantů mají co říct, jejich zkušenosti jsou možná i bohatší než u autorů z Ruska. Slonim více sympatizuje se sovětskými autory, kteří podle něj museli vynaložit víc úsilí k zachování ruské kultury v časech hladu a hrůzy revoluce.

2) Bem vidí pozitivní moment v tom, že sovětská literatura (tedy literatura na území Sovětského svazu) je spojena se „současností“, což je podle něj pro literaturu tím nejdůležitějším. Literatura musí mít ducha současnosti a popisovat aktuální dění. V tomto se oba kritici shodují. Slonim také kritizuje to, že autoři v emigraci nepíší o každodenním životě. Emigrantská literatura podle Slonima musí vstřebávat všechny události bohatého všedního života emigrace, popisovat své zkušenosti, obohacovat se jinými kulturami. Održenosť od vlasti a od čtenáře nemůže vést k dosažení tak vznešeného cíle, jakým je záchrana kultury. Výsledkem může být jen zachování konkrétního „úseku“ této kultury. A to ve své tvorbě Bunin velmi dobře ilustruje. Na stránkách jeho spisů je nehybný obraz Ruska konce 19. století, Ruska jeho dětství a mládí. Tento obraz zůstal v Buninově paměti ideálním, jakýmsi vlastním „ztraceným rájem“, který již nikdy nebude dosažitelný, obzvlášť po zakotvení bolševické vlády. Podle Slonima je Bunin minulostí. Buninová nevíra už nemůže čtenáři nic přinést, protože nepředpokládá žádnou naději na budoucnost. V emigraci se Bunin úplně uzavřel

do sebe a dokonce se již tolik nevěnoval vlivům různých kultur, jak to dělal v minulosti, když ještě žil v Rusku, ale podnikal dlouhé cesty na Cejlon i jinam.

3) Bem nepíše o zakotvení Buninovy prózy v minulosti, zatímco Slonim je stále akcentuje. Bem kritizoval Bunina váhavě, neotevřeně. Najdeme nepřímé zmínky o Buninově tvorbě v článcích, kde jsou diskutovány problémy a náměty sovětské literatury. Slonim je naopak ve svých soudech kritičtější. Odsuzuje estetický formalismus Bunina, pesimismus a absenci jakékoliv víry. Pro něj je „Pán ze San Franciska“ povídkou o beznadějně prázdnostě života. Nevidí v povídce bemovské pojetí díla jako porovnání a kontrast lidského ducha a přírody. A pokud přece ano, je přesvědčen, že u Bunina stejně vždy vítězí prázdnota a tma. O vrcholném estetismu Bunina Slonim psal, že velké dílo nemůže být jenom esteticky vytříbené. Musí mít ještě mravní, filosofický, psychologický a sociální rozměr, což u Bunina nevidí. Slonim si myslí, že literatura umírá kvůli přebytku estetismu. Bem naopak Buninův estetismus neodsuzuje.

4) Slonim sleduje Buninovou tvorbu aktivněji než Bem. Například Slonim zaznamenal i Buninovou aktivitu v roli kritika. Bunin-kritik je pro něho jevem velmi nebezpečným. Slonim se nebál obviňovat Bunina nejen jak spisovatele, ale i jako člověka. Nemohl pochopit Buninovou zlost vůči všemu, co pochází ze Sovětského státu. Domníval se, že všechny Buninovy soudy jsou nadiktovány jen zlostí a neschopností pochopit novinky a oddělovat bolševické Rusko od ruského lidu. Bunin je podle kritika minulostí „par excellence“, protože předmětem jeho zájmu je jen to „jeho“ Rusko, které již odešlo do dějin a nikdy nemůže existovat. Láska spisovatele k Rusku je podle kritika „pseudo-láskou“, protože není schopen podpořit zárodky nového života, nového Ruska. Není schopen se zřici svých předsudků a uznat, že Rusko se neskládá jen z politického režimu (bolševismu). Podle Slonima je kultura vždy mocnější než vláda. Proto jsou Buninovy útoky na nové představitele kultury pro Slonima absurdní. Právě ti noví a mladí představitelé mohou pomoci zvítězit nad bolševismem a přežít ho. Copak právě po tomhle Bunin vášnivě netouží? Zdá se, že nakonec ani ne. Pro spisovatele byly důležité především vlastní zájmy a zážitky. Neuznává žádnou jinou pravdu než tu svou. Tyto výtky nejsou bezdůvodné. I když Bunin kritizuje revoluci, i když neodmítá, že Rusko potřebuje změny, po celý svůj život neodpověděl na to, jakou alternativní cestu rozvoje by viděl pro svou zemi. Ani se o to nesnažil. Zajímala ho víc jiná témata, nebo možná ani sám nedokázal na tento

problém odpověď najít. A tak se ve svém stěžejním románu „Život Alexeje Arseňjeva“ autor vrhne jenom do minulosti. Ukáže budoucím čtenářům svět zanikajících šlechtických sídel, ukáže dějiny zániku celé třídy. „Emigrace vytvořila pro Bunina takové podmínky, ve kterých mohl neomezeně vnímat minulost úplně „očistěnou“ od současnosti.“⁸⁸

5) Pro Slonima je emigrace jakýmsi nehybným celkem. Uvnitř emigrace nemůže konstatovat ani boj různých směrů, ani vytvoření nových stylů, nebo snad evoluci jednotlivých spisovatelů. A Bunin je bezpochyby symbolem právě takové emigrace. Bem je ve svých soudech jako vždy méně přísný, i když souhlasí s tím, že se emigrantská literatura rozvíjí pomalu. Nevidí v tom však jen vinu spisovatelů, ale i samotných kritiků. Podle něj se bez náležité kritiky literatura nemůže rozvíjet. Nevšímá si přitom však, že je jedním z těch, kdo se neodvažují otevřeně kritizovat zasloužilého akademika Bunina.

6) Bohužel „Volja Rossii“, pro kterou psal Slonim, skončila svou existenci ještě dříve než byla Buninovi udělena Nobelova cena za literaturu, proto jeho článek na toto téma nenajdeme. Můžeme však předpokládat, že jeho reakce na udělení Nobelovy ceny zrovna Buninovi by byla negativní. Jako by ani světová veřejnost nepřála ruské literatuře rozvoj. Pro Bema tato událost měla symbolický význam - „akt uznání zásluh ruské klasické literatury před literaturou světovou“. Ale je to pro něj i „dělicí čarou“, která jen potvrzuje konec periody klasické literatury.

Našli jsme hodně shod v názorech natolik rozdílných kritiků. Nehledě na rozdíly v jejich filozofii se kritika obou autorů zaměřuje na stejné nebo podobné aspekty Buninové tvorby. Snažili jsme se uvést obecný obraz polemiky na téma sovětské a emigrantské literatury v českém tisku ruské emigrace, k jejímž nejvýznamnějším představitelům Bunin patřil. Práce může být podnětem pro podrobnější zkoumání tématu nebo pro porovnání obrazu Bunina v kritice pražské a jiných emigrantských kritikách.

⁸⁸ Волков, А.А., Проза Ивана Бунина, Москва: Московский рабочий, 1969, стр. 282. Překlad autora

Seznam literatury.

Primární literatura. Periodika:

- Rul' (Berlín), 1920-1931
- Volja Rossii (Praha), 1920-1932
- Molva (Varšava), 1932-1934
- České Slovo (Praha), 1933-1935
- Ogní (Praha), 1921
- Ogní (Praha), 1924
- Svoimi putjami (Praha), 1924-1926

Odborná literatura:

BABKA, Lukaš a ZOLOTAREV, Igor'. *Russkaja akcija pomošči v Čechoslovakii: istorija, značenije, nasledije*. 1-oje. izd. Praga: Nacional'naja biblioteka Češskoj respubliky - Slavjanskaja biblioteka : Russkaja tradicija, 2012. ISBN 978-80-7050-609-7.

BABOREKO, Aleksandr. *Bunin: Žizněopisanije*. Moskva: Molodaja Gvardija, 2004. ISBN 5235026624.

BEM, Al'fred. *Pisma o literature: Dopisy o literatuře*. 1. vydání. Praha: Slovanský ústav: Euroslavica, 1996. ISBN 80-85494-25-6.

BUBENÍKOVÁ, Miluša a Lenka VACHALOVSKÁ. *Alfréd Ljudvigovič Bém (1886-1945?): bibliografie*. Praha: Národní jnhovna ČR, 1995. ISBN 80-7050-200-2.

BUBENÍKOVÁ, Miluša. *Emigrantskij period žizni i tvorčestva Al'freda Ljudvigoviča Bema: katalog vystavki*. Sankt-Peterburg: Serebrjanyj vek, 1999.

DROZDA, Miroslav. *Narativní masky ruské prózy: Od Puškina k Bělému (Kapitoly z historické poetiky)*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1990. Acta Universitatis Carolinae. Philologica, Monographia

HONZÍK, Jiří. *Dvě století ruské literatury*. První vydání. Praha: Torst, 2000. ISBN 8072151045.

I.A. *Bunin: pro et contra: ličnosť i tvorčestvo Ivana Bunina v ocenke russkich i zarubežnych myslítelej i issledovatelej*. B.V.Averin, D. Riniker, K.V. Stepanov. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Russkogo Christianskogo gumanitarnogo instituta, 2001. ISBN 588812138X.

ILJIN, Ivan. *O t'me i prosvetlenii: Kniga xudožestvennoj kritiki: Bunin, Remizov, Šmelev*. Moskva: Izdatelstvo "Skify", 1991. ISBN 5720600329.

Istorija russkoj literatury XX veka: v četyrjech knigach: Kniga vtoraja, 1910-1930 gody. L. ALEksejeva. Moskva: Vysšaja škola, 2005. ISBN 5060052834.

KATONA, Judit. *Moderní umělecká filozofie života v tvorbě I. Bunina*. In: *Východoevropská moderna a její evropský kontext II*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002, s. 25-43.

LAVROV, Valentin. *Cholodnaja osen': Ivan Bunin v emigraciji (1920-1953) : roman-chronika*. Moskva: Molodaja gvardija, 1989. ISBN 5235000692.

Literatura i iskusstvo ruskogo zarubež'ja: 1917-1940 (katalog knižnoj vystavki). G.P. Demidenko. Moskva: Gosudarstvennaja publičnaja istoričeskaja biblioteka Rossii, 1993. ISBN 5-85209-084-0.

Literatura ruskogo zarubež'ja (1920-1990) : učebnoje posobije. A. I. Smirnova. Moskva: Flinta. Nauka, 2006. ISBN 5893496744.

MEL'NIKOV, Nikolaj. *Klassik bez retushi: literaturnyj mir o tvorčestve I.A. Bunina kritičeskie otzvyvy, ésse, parodii (1890-e-1950-e gody) antologija.* Moskva: Russkij put' : Knižnica, 2010. ISBN 978-590-3081-127.

MICHAJLOV, Oleg. *Strogij talant: Ivan Bunin : žizn', sud'ba, tvorčestvo.* Moskva: Sovremennik, 1976.

NOVOTNÝ, Vladimír. *Eseje o ruských spisovatelích.* 1. vydání. Praha: Cherm, 2006. ISBN 80-86370-25-9.

PAROLEK, Radegast a Jiří HONŽÍK. *Ruská klasická literatura : 1789-1917.* 1. vydání. Praha: Svoboda, 1977.

PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce.* Vyd. 1. Překlad Hana Gopaulová. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-720-3081-7.

PUTNA, Martin C. *Rusko mimo Rusko: Dějiny a kultura ruské emigrace 1917-1991. 1. díl.* Brno: Petrov, 1993. ISBN 80-85247-45-3.

Sistematičeskij ukazatel' statej pomeščennyx v Vole Rossii za 1922-1926 g.g. Paříž: Volja Rossii, 1927.

SLONIM, Mark. *Literaturnyj dnevnik: sbornik statej iz žurnala "Volja Rossii" 1923-1931 g.g.* Praga: Volja Rossii, 1923-1931.

SLONIM, Mark. *Sredi knig i žurnalov: sbornik statej iy žurnala "Volja Rossii" 1925-1931 g.g.* Praga: Volja Rossii, 1925-1931.

SUOMELA, Julitta. *Zarubežnaja Rossija: idejno-političeskije vzgljady ruskoj emigracii na stranicach ruskoj jevropskoj pressy v 1918-1940 gg.* Sankt-Peterburg: Kolo, 2004. ISBN 5-901841-20-4.

SVATOŇ, Vladimír. *Epické zdroje románu: z teorie a typologie ruské prózy.* 1. vydání. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu AV ČR, 1993. ISBN 80-85778-00-9.

ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska.* Lidové Noviny, 1995. ISBN 807106128X.

VACEK, Jiří. *Hlasy vyhnaných: periodický tisk emigrace ze sovětského Ruska (1918-1945).* 1. vydání. Praha: Národní knihovna České republiky- Slovanská knihovna, 2009. ISBN 9788070505588.

VACEK, Jiří. *Ruská, ukrajinská a běloruská emigrace v Praze: katalog výstavy.* Praha: Národní knihovna ČR, 1995.

VANTENKOV, Ivan. *Bunin - povestvovatel': rasskazi 1890-1916 gg.* Minsk: Izdatel'stvo BGU im. V.I. Lenina, 1974.

VOLKOV, Anatolij. *Proza Ivana Bunina.* Moskva: Moskovskij rabočij, 1969.

Dílo I. A. Bunina.⁸⁹

Ruská vydání

Napsáno v Rusku:

- Stichotvorenija (1891) – sbírka básní.
- Pod otkrytym nebom (1898) – sbírka básní
- Antonovskije jabloky (1900) – povídka z venkovského prostředí o zchudnutí aristokratických sídel na vesnici.
- Sosny (1901) - povídka
- Listopad (1901) – sbírka básní
- Děrevňa (1910) – novela, líčící zaostalost ruského venkova.
- Suchodol (1911) – novela o zchudnutí šlechtických sídel, líčí rozklad aristokracii na příkladě kroniky jednoho pánského sídla.
- Brat'ja (1914), Sny Čanga (1915), Ljogkoje dychanije (1915) – povídky, napsané pod vlivem zájmu autora o východní filosofii.
- Gospodin iz San Francisco (1915) – nejslavnější buninová novela o smrti a nicotě bohatství a moci. Líčí problémy západní civilizaci.

Napsáno v emigraci:

- Okajannyje dni (1924) – novela o revoluci, napsána v deníkové formě.
- Roza Ierichona (1924) – povídka
- Mitina ljubov' (1925) – novela o první lásce mladého muže a sebevraždě, vyvolané rozchodem s milovanou ženou.
- Dělo korneta Jelagina (1927) – novela, ve které pod pseudonymy autor popisuje skutečný životní příběh polské herečky Marie Wisnowské.
- Grammatika ljubvi (1929) – milostná povídka.
- Žizň Arseņjeva (1930) – první díl s podtitulem “U istoka dnej”, román o dětství a jinošství Arseňjeva ve středoruském prostředí v předrevolučním období.

⁸⁹ Sepsáno podle: Бабореко, А.К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004; Kasack, W., Slovník ruské literatury 20. století, Praha: Votobia, 2000; Pospíšil, I., Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů, Praha: Libri, 2001.

- Osvobožděníje Tolstogo (1937) – literárně historická monografie o nejoblíbenějším spisovateli Bunina, L. Tolstém.
- Lika (1939) – druhý, samostatně vydaný díl románu “Žizň Arseňjeva”.
- Ťomnyje allei (1943) – sbírka novel, jejichž hlavním motivem je tragická láska.
- Vospominanija (1950) – autorovy vzpomínky obsahující kritické názory na sovětskou kulturu a sovětské spisovatele (např. Na Gorkého, obsahuje také články o A. Blokovi, V. Brjusovovi a A. Tolstém).
- O Čechovovi (1955) – posmrtně vydaná kniha o Čechovovi.

Posmrtná ruská vydání:

- Sobranije sočiněnij v 5 tomach, Moskva: Izdatelstvo Pravda, 1956
- Sobranije sočiněnij v 9 tomach, Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1967.
- Izbrannoje, Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1970.
- Sobranije sočiněnij v 6 tomach, Moskva: Pravda, 1988.
- Osvobožděníje Tolstogo. O Čechově. Izbrannyje biografičeskije matěrialy, vospominanija, stat’ji, Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1988.
- Stichtvorenija, Moskva: Molodaja gvardija, 1990.
- Ťomnyje allei, Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1990.
- Okajannyje dni, dněvniki pisatělja 1918- 1919 gg., Leningrad: AZ,1991.
- Sobranije sočiněnij v 16 tomach, Klub russkich bibliofilov (New York): Socrates, 1999.
- Publicistika 1918-1953 godov, Moskva: Nasledije, 2000.

Česká vydání:

- *Mit'ova láska*, přeložil S. Minařík, Praha: Stanislav Minařík, 1926. Znovu vydáno tímž nakladatelstvím v roce 1933.
- *Proces korneta Jelagina*, přeložil F. Zpěvák, Praha: F. Zpěvák, 1926.
- *Pán ze San Franciska a jiné povídky*, přeložili B. Mužík a H. Růžičková-Váňová, Praha: Jan Otto, 1928.
- *Život Arseněvův*, přeložil J. Pelíšek, Praha: Josef R. Vilímek, 1935.
- *Gramatika lásky*, přeložil V. Koenig, Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1940.

- *Vesnice*, přeložila R. Havránková, Praha: SNKLHU, 1957.
- *Mítova láska*, přeložil J. Zábrana, Praha: Československý spisovatel, 1958.
- *Temné aleje*, přeložili J. Zábrana a T. Hašková, Praha: Mladá fronta, 1962. Znovu vydáno tímž nakladatelstvím v roce 1982.
- *Hořký dým paměti*, přeložil I. Slavík, Praha: Mladá fronta, 1968. Výběr z poezie.
- *Pán ze San Franciska*, přeložila Z. Psůtková, Praha: Naše vojsko, 1970. Výběr z povídek.
- *Případ Korneta Jelagina*, přeložil J. Zábrana, Praha: Lidové nakladatelství, 1972.
- *Pozdní hodina*, přeložil J. Zábrana, Praha: Lidové nakladatelství, 1975.
- *Antonovská jablka*, přeložil J. Zábrana, Praha: Odeon, 1975. Výběr z povídek a novel.
- *Život Alexeje Arseňjeva*, přeložili J. Zábrana a T. Hašková, Praha: Odeon, 1980. Znovu vydáno tímž nakladatelstvím v roce 1989.
- *Tvé jméno je žena*, přeložili T. Hašková a J. Zábrana, Praha: Odeon, 1980. Znovu vydáno tímž nakladatelstvím v roce 1985. Výběr z povídek.
- *Zlaté dno*, přeložili Z. Psůtková a J. Zábrana, Praha: Albatros, 1980. Výběr z povídek.
- *Povídky z dalek, moří a cest*, přeložil J. Zábrana, Praha: Panorama, 1983.
- *Poslední podzim*, přeložili V. Tafelová a J. Zábrana, Praha: Lidové nakladatelství, 1986. Výběr z povídek.
- *Novely*, přeložili J. Zábrana, R. Havránková a Z. Psůtková, Praha: Odeon, 1989.
- *Pohár života*, přeložila Z. Psůtková, Praha: Melantrich, 1989. Výběr z povídek.
- *Povídky*, přeložila T. Hašková, Praha: Odeon, 1990.
- *Proklaté dny*, přeložil L. Dvořák, Praha: Argo, 2006.